

”Kysehän on koko ihmisestä”

Vuosien 1935, 1950 ja 1970 sterilöimis- ja kastroimislakien kehukset Helsingin
Sanomissa

Oulun yliopisto

Tiedeviestinnän pro gradu –tutkielma

15.7.2016

Sonja Karlsson

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. MUUTTUVA KEHYS	11
1.1 Tulkinta kehysten kautta.....	11
1.2 Median valta määrittää.....	17
2. STERILOIMINEN LAISSA JA LEHDISTÖSSÄ.....	22
2.1 Eroon yhteiskuntakelvottomista.....	22
2.2 Lehdistön ja lainsäätäjien yhteinen linja	31
3. HUOLTOA, TURVAA JA VALINNANVAPAUTTA.....	39
3.1 Suojatoimenpiteestä ehkäisymenetelmäksi.....	39
3.2 Yksilön vai yhteiskunnan etu?.....	44
LOPPULAUSE.....	54
LÄHTEET.....	58

JOHDANTO

Rodun terveenä pitämistä tarkoittavat pyrkimykset ja yhteiskunnalliset syyt vaativat välttämättä, että vajaakelpoisten, valtiota ja terveitä kansalaisia rasittavien yksilöiden syntymistä koetetaan ehkäistä,¹

kirjoitettiin *Helsingin Sanomissa* marraskuussa 1934. Elettiin aikoja, jolloin rodun parantamista vaativat näkemykset olivat normaaleja ja kansan huonoa perimää pelättiin.

Steriloimislain tausta

Ensimmäinen steriloimislaki astui Suomessa voimaan vuonna 1935. Se oli osa laajempaa pohjoismaista kehitystä. Tanskassa vastaava steriloimislaki säädettiin jo vuonna 1929, Norjassa 1934 ja Ruotsissa 1935.²

Suomen ensimmäisessä steriloimislaisissa oli kyse rotuhygieniasta. Rotuhygienia on aate, joka tavoittelee rodun parantamista. Rotuhygienikot uskovat, että ihmisten jälkeläisten laatuun voi, ja siihen pitää, vaikuttaa.³

Termi rotu oli 1900-luvun alkupuolen tieteessä ymmärrettävissä kahdella tapaa. Toisaalta sillä viitattiin tiettyyn ihmisryhmään, jolla oli syntyperän perusteella tiettyjä yhteisiä, perittyjä piirteitä. Toisaalta rotu viittasi tietyn ihmisryhmän laadullisiin ominaisuuksiin.⁴

Rotuhygienisten toimien kohde oli jälkimmäinen, eli tietyn ihmisryhmän laatu. Teoriassa kohde oli avoin ja joustava ja puheissa toistuivat useat erilaiset termit, kuten heimo, kansa ja rotu, jonka hyväksi puhuja halusi toimia tai johon hän samaisti itsensä. Nykytermein rotuhygienian toiminnan kohde oli väestö ja kansanterveys.⁵

¹ "Sterilisointi pakolliseksi tärkeimmissä tapauksissa" (art.), *Helsingin Sanomat (HS)* 21.11.1934.

² Hietala 1996, 195.

³ Mattila 1999, 14.

⁴ Mattila 1999, 15.

⁵ Ibid.

1900-luvun alun rotuhygieenikot ajattelivat kaikkien psyykkisten, fyysisten, moraalisten ja sosiaalisten ominaisuuksien olevan perinnöllisiä. He mielsivät tietyt piirteet ja ominaisuudet myös arvokkaammiksi kuin toiset. Sen takia lisääntymisen sääntely oli tärkein menetelmä, kun haluttiin lisätä arvokkaiksi luokiteltuja ominaisuuksia ja vähentää arvottomaksi katsottuja piirteitä kansan keskuudessa.⁶

Rotuhygieenisen ajattelun yleistymiseen ja sterilointien käyttöön vaikutti vahvasti ajatus yksilön ja yhteiskunnan suhteesta.⁷

Vuosisadan alussa Suomen poliittinen filosofia perustui J. V. Snellmanin hegeliläisille ajatuksille. Tiivistetysti kyse oli siitä, että yksilön etu oli aina alisteinen yhteiskunnan edun edessä.⁸

Rotuhygienian uskottiin hyödyttävän koko kansakuntaa, koska se nostaisi ennen pitkää koko väestön psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia.⁹ Kansan kollektiivinen laatu oli rotuhygieenikoiden silmissä yksilön oikeuksia tärkeämpi asia.

Toimenpiteet, joilla rotuhygieenikot kuvittelivat parantavansa kansan laatua, saivat siis vahingoittaa yksilön oikeuksia ja vapauksia kansakunnan edun nimissä.

Rotuhygienia perustuu ajatukselle degeneraatiosta.

1800-luvulla ranskalainen psykiatri Bénédict August Morel kehitti teorian käänteisestä edistyksestä, degeneraatiosta. Se oli taantumusta, joka Morelin mukaan oli periytyvää ja kasautuvaa.¹⁰

Alun alkaenkaan degeneraatioteoria ei ollut selkeä. Lähes mikä tahansa sosiaalinen, moraalinen, fyysinen tai psyykkinen ilmiö voitiin laskea siitä johtuvaksi. Degeneraatiolla selitettiin usein kaikkea, jolle ei tiedon puutteen tai ideologian vuoksi ollut muuta selitystä.¹¹

⁶ Mattila 1999,15.

⁷ Hietala 1996, 198.

⁸ Ibid

⁹ Mattila 1999, 14.

¹⁰ Mattila 1999, 27.

¹¹ Mattila 1999, 30.

Vuosisadan puolivälissä Morelin teoria saavutti silti suurta suosiota lääketieteilijöiden keskuudessa ja teorian suosio vain vahvistui 1800-luvun loppua kohden.¹²

Merkittävässä asemassa degeneraatioteorian leviämisessä oli Charles Darwinin kehittämä evoluutioteoria. Darwinin teorian mukaan lajit kehittyvät luonnonvalinnan kautta.¹³

Luonnonvalintateoriasta tuli nopeasti suosittu tieteilijöiden keskuudessa. Sitä alettiin popularisoida ja yhtenä popularisoinnin seurauksena oli sosiaalidarwinismin synty.¹⁴

Sosiaalidarwinistit käsitelivät yhteiskunnallisia ongelmia Darwinin luomien käsitteiden avulla. He puhuivat kontraselektiosta, käänteisestä luonnonvalinnasta. Luonnonvalinta oli sosiaalidarwinistien mielestä mennyt rikki.¹⁵

Esimerkiksi lääketieteen kehittymisen ja hyväntekeväisyyden seurauksena sosiaalidarwinistien mielestä heikosti sopeutuneet yksilöt kykenivät nyt jatkamaan sukuaan. Lisääntyminen ei ollut enää ainoastaan sopeutuneiden etuoikeus.¹⁶

Kontraselektio ja degeneraatioteoria sopivat keskenään yhteen. Molempien mukaan yhteiskunta taantui jatkuvasti kohti huonompaa ja huononemisen syynä oli huonon perimän helpompi ja laajempi leviäminen.

Tieteellisen pohjan teoriat saivat, kun munkki Gregor Mendelin löytämät perinnöllisyyslait löydettiin uudelleen 1900-luvun alussa.¹⁷

Ennen Mendelin hernekokeiden löytymistä uudelleen oli perinnöllisyystiede luottanut ainoastaan tilastoihin. Nyt empiirisen tieteen avulla voitiin saada täsmällisiä koetuloksia perinnöllisyydestä.¹⁸

Genetiikka kehittyi kovaa vauhtia 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja sen myötä huomattiin, että ihmisen perimä riippuu useiden eri tekijöiden

¹² Mattila 1999, 27–29.

¹³ Mattila 1999, 29.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Mattila 1999, 30–32.

¹⁸ Mattila 1999, 42.

yhteisvaikutuksesta. Silti rotuhygieenikot pitivät periytymistä yksinkertaisena, yhden dominantin tai resessiivisen perintötekijän seurauksena.¹⁹

Rotuhygieenikoille ominaisuuksien periytyminen oli yksinkertainen kysymys. Tietyt ominaisuudet nähtiin vallitsevina, jolloin ne periytyivät jälkeläisille, ja tietyt ominaisuudet olivat väistyviä, eivätkä ne periytyneet.

Degeneraation uskottiin olevan perinnöllistä, eikä siitä voisi parantua. Biologisen determinismin mukaisesti rotuhygieenikot uskoivat, että ainoastaan perimä vaikuttaa ihmisen taipumuksiin ja kykyihin.²⁰

Kun ihmisen ituplasma, eli perimä, oli kerran turmeltunut, ei auttanut vaikka ihmistä yritettäisiin koulutuksen ja kasvatuksen avulla jalostaa paremmaksi. Se vaikuttaisi vain yhteen sukupolveen, jonka jälkeläiset tulisivat silti olemaan vähintään yhtä degeneroituneita, elleivät jopa rappeutuneempia kuin vanhempansa.²¹

Syntyneiden määrän oli huomattu laskevan kaikissa länsimaissa, mutta lasku ei ollut tasaista eri yhteiskuntaluokissa. Degeneroituneet ja biologisesti kelvottomaksi katsottu alaluokka olivat muita ihmisiä hedelmällisempiä ja lisääntyivät enemmän. Degeneraatio levisi jatkuvasti laajemmalle ja muodosti siten suuren uhkan.²²

Laajenevan degeneraation uskottiin aiheuttavan myös taloudellisia kustannuksia muulle yhteiskunnalle. Rikolliset, juopot ja siveettömät, huonoihin elämäntapoihin sortuneet ja köyhäinhoidon sekä sosiaaliavun asiakkaat, prostituoidut, työkyvyttömät, kulkurit olivat kaikki rotuhygieenikkojen silmissä degeneroituneita ja muodostivat yhteiskunnalle huomattavan kustannuserän.²³

He olivat teolliselle yhteiskunnalle hyödyttömiä, tuottamattomia kansalaisia. Muun muassa sen takia heistä oli päästävä eroon, ja yksi keino taistelussa degeneraatiota vastaan olivat steriloinnit.

¹⁹ Mattila 1999, 42.

²⁰ Mattila 1999, 30–32.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Mattila 1999, 33–34.

Tutkimusaineisto ja -tehtävä

Tutkielmani aineisto koostuu Helsingin Sanomien lehtijutuista vuosilta 1929–1970. Aineiston olen kerännyt kolmen ajallisen kiintopisteen ympäriltä.

Ensimmäinen kiintopiste on vuoden 1935 sterilöimislaki. Vuonna 1929 Suomen hallituksen asettama komitea ja julkaisi mietinnön ja ehdotuksen Suomen ensimmäiseksi sterilöimislaiksi. Laajempi lehdistökirjoittelu käynnistyi kesäkuussa 1934, kun lakia alettiin käsitellä eduskunnassa.

Työn toinen kiintopiste ajoittuu vuoden 1950 sterilöimislakiin, jolloin ensimmäistä lakia kiristettiin siten, että pakkosterilointikäytäntö helpottui ja kastroimislaki irrotettiin sterilöimislaista omaksi laikseen. Vuosina 1944 ja 1945 julkaistiin komiteamietinnöt ensin kastroimislaista ja myöhemmin uudesta sterilöimislaista.

Kolmas kiintopiste on vuosi 1970, jolloin pakkosteriloinnin ja -kastroinnin mahdollisuus poistettiin Suomen laista. Mietinnöt muutoksista lakeihin julkaistiin vuonna 1968 aborttilain komiteamietinnön yhteydessä.

Aineistoanalyysiin olen ottanut mukaan sterilöimis- ja kastroimislakia koskevat kirjoitukset. Rajaan lehdissä julkaistut mainokset aineistoni ulkopuolelle. Aineisto käsittää yhteensä 59 lehtijuttua, joista 38 lehtijuttua olen ottanut mukaan varsinaiseen kehysanalyysiin.

Osa lehtijutuista käsittelee ainoastaan lainsäädäntöprosessin etenemistä, eivätkä ne kerro ajan asenteista lakeja kohtaan. Kehysanalyysistä pois jätetyt lehtijutut ovat pääasiassa lyhyitä, ainoastaan yhden virkkeen mittaisia uutisia.

Aineisto on kerätty lakien käsittely- ja säätämisaikojen ympäriltä, joten se ei kerro kattavasti Helsingin Sanomien yleistä suhtautumista sterilointeihin. Analyysin taustalla on otettava huomioon, että lehdessä on saatettu käydä merkittävää keskustelua steriloinneista ja kastroinneista tutkimieni ajankohtien ulkopuolella.

Aineiston olen etsinyt manuaalisesti mikrofilmeiltä, joten on myös mahdollista, että joku tai jotkin asiaa käsittelevistä jutuista on jäänyt minulta huomaamatta, eivätkä ne näin ollen tule huomioiduksi työssäni.

Tutkielmassani selvitän, mitä steriloidimis- ja kastroimislakeista kirjoitettiin Helsingin Sanomissa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten steriloidimis- ja kastroimislait kehystettiin Helsingin Sanomissa eri aikoina?
2. Muuttuivatko sterilointien ja kastrointien käsittelytavat lehdessä ajan myötä?
3. Mitä steriloidimis- ja kastroimislakien kehykset kertovat suomalaisesta poliittisesta ja journalistisesta kulttuurista?

Lähtökohtani on, että joukkoviestintätutkimus antaa kiinnostavan perspektiivin myös laajemmin kulttuuriin ja yhteiskuntaan sekä niiden muutokseen. Julkaistut mediatekstit kertovat todellisuudesta.²⁴

Samalla mediatekstit myös luovat todellisuutta. Journalistiset rutiinit vaikuttavat siihen, ketkä aihetta ovat päässeet kommentoimaan ja miten asia julkisuudessa esitetään. Media tuottaa ja muokkaa tietoa todellisuudesta.²⁵

Keräämäni aineisto on käynyt läpi journalistisen valintaprosessin ennen kuin se on päätynyt painetuksi sanomalehteen. Siten se ei ole koko kuva steriloidimis- ja kastroimislakeista tai asenteista lakeja kohtaan.

Olen valinnut aineistokseni Helsingin Sanomat, koska olettamukseni on, että lehti on ylipäänsä käsitellyt lakeja. Jo 1920-luvun loppupuolelta lähtien Helsingin Sanomat on ollut Suomen suurin sanomalehti.²⁶

Esimerkiksi erilaisen poliittisen linjan omaavia lehtiä valitsemalla olisivat tutkimustulokset voineet olla hyvin erilaiset. Tulevien tutkielmien tehtäväksi jää selvittää, onko aihetta käsitelty eri lehdissä eri tavoin.

Monet lähdemateriaalissa esiintyvät termit ja käsitteet ovat nykynäkökulmasta loukkaavia. Poimin käytetyt käsitteet ja termit lähdemateriaalista sellaisenaan.

Seuraan työssäni Markku Mattilan esimerkkiä, enkä ota kantaa käytettyjen termien arvoon tai oikeellisuuteen.²⁷ Tutkielmani tehtävä on tarkastella näiden termien ja

²⁴ Rönkä 2011, 27.

²⁵ Ibid.

²⁶ *Suomen lehdistön historia* 5 1988, 131.

käsitysten käytöstä johtuneita ajatuksia ja tekoja, ei puolustaa tai tuomita käytettyjä termejä.

Tutkimustilanne

Suomessa rotuhygieniää on tutkittu vähän.

Marjatta Hietala on yksi ensimmäisiä suomalaisia rotuhygieniää tutkineita. Hän on tehnyt yleisesityksen suomalaisesta rotuhygieenisestä lainsäädännöstä ja sen soveltamisesta sekä tutkinut suomalaista rotuhygieniää kansainvälisessä kontekstissa.

Ainoa Suomessa tehty väitöskirja rotuhygieniasta on Markku Mattilan käsiä. Väitöskirjassaan hän tutkii suomalaista rotuhygieniää ennen vuoden 1935 sterilointilakia.

Mattilan väitöskirjan yhtenä osana on tutkia rotuhygienian ja julkisuuden suhdetta lehdistön kautta. Hän on käynyt läpi sanoma- ja aikakauslehtiä tutkimuksen kannalta mielenkiintoisten tapahtumien ympäriltä.

Lisäksi rotuhygieniasta on tehty muutamia pro gradu -töitä. Tämän tutkielman kannalta tärkein on Jussi Haatasen työ *Suvun jatkamiseen kelpaamattomat: Eri-laisuus, sukupuoli ja sosiaalipolitiikka Suomessa vuonna 1959 toteutetuissa pakkosterilaatioissa*.

Ajallista vertailua sterilointi- ja kastroimislakien saamasta julkisuudesta lehdistössä ei ole aiemmin tehty.

Jaan keräämäni aineiston kehysanalyysin mukaisesti kehyksiin ja hahmotan niiden avulla, mitä ja miten sterilointi- ja kastroimislakeista kirjoitettiin. Kehysanalyysia ja sen periaatteita käsittelem tarkemmin luvussa yksi.

²⁷ Mattila 1999, 25.

Toisen luvun ensimmäinen alaluku keskittyy sterilointi- ja kastroimislakien syntyyn ja muutokseen Suomessa. Toisessa alaluvussa käsittelen lakien käsittelyä lehdistössä yleisesti.

Kolmannessa luvussa keskiöön nousevat aineistosta löytyneet kehykset. Esittelen ensin aineistosta erottelemiä teemoja ja toisessa alaluvussa käsittelen aineistosta esiin nousseita varsinaisia kehyksiä.

1. MUUTTUVA KEHYS

Tutkielmani päämetodi on Erving Goffmanin (1922–1982) kehittämä kehysanalyysi.

Kanadalaissyntyinen Goffman loi tieteellisen uransa Yhdysvalloissa. Hänellä on vakiintunut asema sekä ranskalaisessa että yhdysvaltalaisessa sosiologiassa.²⁸ Sosiaalitieteiden alalla häntä pidetään yhtenä 1900-luvun jälkipuoliskon merkittävimpänä ajattelijana.²⁹

1.1 Tulkinta kehysten kautta

Erving Goffman tunnetaan mikrososiologiasta.³⁰ Se on sosiologian alalaji, joka keskittyy ihmisen sosiaaliseen elämään ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Yleensä mikrososiologian keskiössä ovat sosiaaliset tilanteet.³¹

Goffman tutki ihmisten arkea ja vuorovaikutustilanteita. Erityisen kiinnostunut hän oli kasvokkaisista kohtaamisista. Goffman teoretisoi, että ihmiset elävät jatkuvasti erilaisissa rooleissa, joita vaihdellaan tilanteesta toiseen.³²

Elämänsä aikana Goffman kirjoitti useita teoksia. Yhtenä hänen pääteoksenaan voidaan pitää vuonna 1974 ensimmäisen kerran julkaistua teosta *Frame Analysis*. Teoksessa hän esittelee kehysanalyysin.³³

Kehysanalyysin keskeinen käsite on kehys. Kehyksellä tarkoitetaan perspektiiviä, jonka kautta yksilö näkee todellisuuden. Kehyksen muodosta riippuu, millaiseksi todellisuus kulloinkin yksilölle rakentuu.³⁴

²⁸ Luhtakallio 2012, 15.

²⁹ Pietikäinen 1999–2002.

³⁰ Ibid.

³¹ Puroila 2002, 30.

³² Pietikäinen 1999–2002.

³³ Ibid.

³⁴ Puroila 2002, 37.

Alkuperäiskielellä kehyksestä käytetään termiä "frame". Kehys on "framelle" huono suomennos, koska se viittaa johonkin pysyvään. Vaikka maalaus kehyksen sisällä muuttaisi muotoaan, on kehys silti aina pysyvä ja täysin muuttumaton.³⁵

Sen sijaan kehysanalyysin kehys on jatkuvassa muutoksessa. Kehysanalyysissä taulu kehyksen sisällä ei edes ole se tärkein seikka, vaan nimenomaan kehys on merkityksellinen. Kehys muodostaa kokonaisuuden ja tekee siitä ymmärrettävän.³⁶

Kehysanalyysin kehys ohjaa katsojaa tulkitsemaan näkemäänsä tietyllä tapaa. Kaikki sosiaalinen kanssakäyminen koostuu kehyksistä ja tulkitaan kehysten mukaan. Kehykset siis luovat, ylläpitävät ja muuttavat sosiaalista todellisuutta. Kun kehys muuttuu, muuttuu myös tulkinta.³⁷

Koko todellisuus on rakentunut erilaisten piilevien ja tiedostamattomien kehysten varaan. Kehykset eivät ole näkyviä, eivätkä selkeitä kokonaisuuksia.³⁸ Kehykset antavat asioille, toiminnalle ja tilanteille merkityksen. Ne muuttuvat ajassa ja paikassa ja yleensä todellisuudessa on läsnä useita kehyksiä samanaikaisesti.³⁹

Goffmanin kehysten pohjalta luodaan subjektiivisia merkityksiä. Kehys on ikään kuin objektiivinen alusta, jonka päälle jokainen tulkitsija luo oman tulkintansa.⁴⁰ Kehys on siis konteksti asian ympärillä, joka luo merkityksen kulloinkin tarkasteltavana olevalle todellisuuden osalle.

Keskeistä kehysanalyysissä on vastata kysymykseen: "Minkälaisissa olosuhteissa ajatteleme asioiden olevan todellisia?". Kysymyksessä ei ole silloin objektiivinen, aktuaalinen todellisuus, vaan ihmisen todellisuuden tunne, se mikä ihmisen mielestä on todellista.⁴¹

Toisaalta on kyse myös mielen ulkopuolisesta todellisuudesta, koska kysytään nimenomaan niitä olosuhteita, jotka tekevät asioista todellisia ihmisten mielissä.⁴²

³⁵ Karvonen 2000, 78.

³⁶ Ibid.

³⁷ Pietikäinen 1999–2002.

³⁸ Ibid.

³⁹ Rönkä 2011, 24.

⁴⁰ Puroila 2002, 39.

⁴¹ Puroila 2002, 26.

⁴² Ibid.

Sosiaalinen tilanne on vain lähtökohta todellisuuden tulkinnalle. Tilanne, jonka yksilö tuntee todelliseksi oman tajuntansa kautta on alkupiste. Todellisuus ei kuitenkaan ole pelkästään yksilön tajunnassa, vaan myös sen ulkopuolella. Todellisuus rakentuu mielen ja sen ulkopuolisen maailman vuorovaikutuksessa.⁴³

Kuten Anna-Maija Puroila asian ilmaisee:

*Kehysanalyysissä onkin kyse siitä, miten ulkopuolinen maailma ja kulloinkin läsnä oleva tilanne rakentavat yksilön kokemusta todellisuudesta.*⁴⁴

Goffmanin luodessa teoriaansa sosiaalinen konstruktionismi oli vasta tulossa tieteelliseen keskusteluun. Nykyään se on laajaa kannatusta sosiaalitieteissä nauttiva suuntaus. Goffman uskoi todellisuuden rakentuvan sosiaalisesti, mutta hänen mielestään todellisuus rakentui pitkäkestoisesti, eikä jokaisessa vuorovaikutustilanteessa aina uudelleen.⁴⁵

Jos sosiaalisessa konstruktionismissa mennään niin pitkälle, että kielletään sosiaalisen todellisuuden koko objektivoitumisen taso, syntyy ristiriita sen ja kehysanalyysin välille. Goffman ei uskonut täydellisen objektiiviseen ja arvovapaaseen tieteeseen, mutta hän piti sitä päämääränä, johon jokaisen tutkijan tulee pyrkiä.⁴⁶

Kehysanalyysissä tieto on jossain määrin riippumatonta tietäjästä. Tieto ei ole ainoastaan luomus tietäjän päässä, vaan se on tietoa todella olemassa olevasta sosiaalisesta todellisuudesta. Tietäjällä on kuitenkin rooli tiedon tuottamisessa, mutta se on ainoastaan osittainen.⁴⁷

Goffmanin kehykset on jaettavissa kahteen eri ryhmään, primääreihin ja muunnettuihin kehyksiin. Primäärit kehykset ovat keskeisiä todellisuuden tunteen tuottamisessa. Niitä ei voida palauttaa mihinkään aiempaan kehykseen. Primäärit kehykset Goffman jakaa edelleen luonnollisiin ja sosiaalisiin kehyksiin.⁴⁸

⁴³ Puroila 2002, 27–28.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Puroila 2002, 49.

⁴⁶ Puroila 2002, 50.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Puroila 2002, 37.

Luonnolliset primäärit kehykset ovat fysikaalisia tapahtumia. Ne ovat ihmisen tahdosta täysin riippumattomia, kausaalisia ja deterministisiä.⁴⁹ Esimerkiksi oksentaminen vatsataudin iskiessä on luonnollinen primäärinen kehys, johon ihminen ei omalla toiminnallaan voi vaikuttaa.

Sosiaalisesta primääristä kehyksestä puhutaan, kun ihmisen tahto tai hänen tekemänsä valinnat ovat keskeisessä roolissa tapahtumien etenemisessä. Ihmisellä on vaikutusvaltaa tapahtumien kulkuun ja hän on silloin myös moraalisesti vastuussa toimistaan.⁵⁰

Silti Goffmanin mukaan kaikki ihmisten sosiaaliset teot ja tapahtumat ovat aina jollain tapaa järjestäytyneitä luonnon rajoitteiden mukaan. Mikä tahansa sosiaalinen toiminta on siis mahdollista palauttaa luonnolliseen primääriin kehykseen.⁵¹

Ihminen kykenee laulamaan vain, jos hänen äänihuulensa ovat kunnossa ja hän voi kuunnella musiikkia ainoastaan silloin, jos hänen kuuloelimensä toimivat. Häiriöt, viat tai sairaudet voivat vaikuttaa ihmisen sosiaaliseen toimintaan, vaikka nykyaikainen teknologia helpottaakin biologian aiheuttamia haasteita.

Merkitysten perusta muodostuu primääreissä kehyksissä. Niiden avulla ymmärretään elämän arkisia toimintoja. Primääreissä kehyksissä merkitykset eivät usein ole yksilöiden itsensä luomia, vaan ne syntyvät kiinnittyneinä ympäröivään kulttuuriin.⁵²

Merkitykset ovat kohtuullisen pysyviä, koska kulttuuri niiden ympärillä muuttuu hitaasti. Ihminen voi muuttaa toimintaansa, mutta kulttuurin muuttaminen on huomattavasti haastavampaa.⁵³

Merkityksiä voidaan muuttaa tilannekohtaisesti, mutta alkuperäinen merkitys on aina läsnä tulkinnessa. Kehyksiä ei poimita suoraan valmiista valikoimasta, mutta alkuperäiset kehykset toimivat mallina myöhemmille kehyksille. Alkuperäisen ja muunnetun kehyksen merkitys on silti erilainen.⁵⁴

⁴⁹ Puroila 2002, 37.

⁵⁰ Puroila 2002, 37–38.

⁵¹ Puroila 2002, 38.

⁵² Puroila 2002, 38–39.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Puroila 2002, 40.

Primäärit kehykset ovat todellisia ja aitoja ja ne tapahtuvat kirjaimellisesti. Jos primääriä kehystä muunnetaan esimerkiksi näyttämöllä, ei ole enää kyse primääristä kehyksestä. Tapahtuma ei ole enää kirjaimellinen, vaikka se edelleen olisi tosi ja todellinen.⁵⁵

Kehysanalyysissä ei ole todennäköistä, että tapahtumassa olisi kyse primääristä toiminnasta, jolloin vain ensisijaiset lähtökohdat ovat voimassa. Primäärinen toiminta näkyy puheessa usein vieraantumisenä, etäisyyden ottamisena tai ironiana, ei todellisena primäärinä kehyksenä.⁵⁶

Keskeistä kehysanalyysissä on siis toiminnan sävy (*key*).⁵⁷ Sävyllä Goffman tarkoittaa:

*..niitä konventioita, joiden perusteella tietty toiminta, joka on jo merkityksellinen jossain ensisijaisessa kehyksessä, muunnetaan joksikin tämän toiminnan perusteella mallinnetuksi mutta osallistujien näkökulmasta toiseksi.*⁵⁸

Goffman antaa esimerkin eläinmaailmasta. Saukoilla on tapana leikkiä tappelua sen lisäksi, että ne joissain tilanteissa joutuvat osaksi myös oikeita tappeluita. Oikeaa tappelua käytetään leikitappelun mallina, jolloin oikea tappelu on toiminnan primääri kehys.⁵⁹

Silti alkuperäistä mallia ei noudateta leikitappelussa täysin ja se on selvää kaikille leikkiin osallistujille. Osallistujien lisäksi myös havainnoijat huomaavat helposti, milloin on kyse oikeasta ja milloin ainoastaan leikitappelusta.⁶⁰

Jos saukkojen oikea tappelu on primääri kehys, on leikitappelu siten muunnettu kehys. Niiden erot ovat selvät kaikille, mutta erojen sanallistaminen on jo huomattavasti haastavampaa.

Arkipäivän sosiaaliset tilanteet ovat kaikille tuttuja. Niissä ei tarvitse silloin erikseen miettiä, miten tilanteessa kuuluu toimia. Tilanteessa ollessaan ihminen

⁵⁵ Goffman 2012a, 121.

⁵⁶ Goffman 2012a, 120.

⁵⁷ Goffman 2012a, 117.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Goffman 2012a, 113–114.

⁶⁰ Ibid.

hakee merkkejä, joiden perusteella hän kehystää tilanteen ja toimii kehyksen ohjaamalla tavalla.⁶¹

Todelliset tapahtumat sisältävät sekä primäärejä että muunnettuja kehyksiä. Esimerkiksi poskisuudelma tervehtimisrituaalina viittaa primäärisenä kehyksenä seksuaaliseen toimintaan, mutta siitä ei yleensä ole osallistujien mielestä kyse.⁶²

Kehys ohjaa tarkkailua, jonka takia kehyksen ulkopuolelle jäävät seikat jäävät usein ilman huomiota.⁶³ Ihmiset pyrkivät vahvistamaan omaa tulkintaansa kehyksestä hankkimalla erilaisia kehystä tukevia tarinoita, uutisjuttuja, kokeita ja muita skenaarioita. He omaksuvat omaan kehykseen sopivaa todistusaineistoa siitä, miten maailma toimii.⁶⁴

Siten kehys vahvistaa tulkitsijan maailmankuvaa. Tulkitsija noukkii asioita, jotka sopivat hänen maailmankuvaansa ja hylkää toisia, jotka ovat ristiriidassa hänen maailmankuvansa kanssa.

Kehysten avulla ihmiset luovat versioita todellisuudesta. Sama tilanne voi olla merkitykseltään erilainen eri ihmisille ja he voivat tulkita saman tilanteen täysin eri tavoin. Ihmisen tekemä tulkinta tilanteesta kertoo aina jotain ihmisestä itsestään sekä siitä kulttuurista, johon hänet on sosiaalistettu.⁶⁵

Ihmisten väliseen kanssakäymiseen liittyy aina rajoitteita. Sosialisointi, imitoimisen ja kokemuksen kautta ihmiset oppivat kullekin kulttuurille tyypilliset tavat ja säännöt toimia ja tällöin ihmiset toimivat vain harvoin täysin omien mielihalujensa mukaan.⁶⁶

Rajat ovat merkittäviä kehysanalyysissä. Jokaisessa kehyksessä on rajansa, joiden ylittäminen voi johtaa merkillisiin, kiusaannuttaviin tai loukkaaviin tilanteisiin. Lentokentällä vitsailu pommista tai pankissa ryöstöstä ei aiheuta ilahtunutta yleisöä, vaikka vitsi toimisi stand up -keikalla.⁶⁷

⁶¹ Karvonen 2000, 79.

⁶² Goffman 2012a, 121–122.

⁶³ Karvonen 2000, 81.

⁶⁴ Goffman 2012c, 242.

⁶⁵ Rönkä 2011, 24.

⁶⁶ Puroila 2002, 33.

⁶⁷ Goffman 2012a, 124–125.

Rajat vaihtelevat ajassa ja paikassa, kulttuurista ja vuosikymmenestä toiseen. Se mikä oli hauska vitsailun aihe aiemmin, ei välttämättä ole sitä enää. Se mikä naurattaa toisessa ympäristössä, ei välttämättä naurata toisessa.⁶⁸

Kehys on siis sekä tietoa että toimintaa. Kehykset määrittävät sitä, mitä eri osapuolet tilanteessa tekevät ja millaisia merkityksiä he tilanteelle antavat.⁶⁹

Goffmanin kehysanalyysi olettaa, että ihmisten tulkinnat kehyksistä osuvat jotakuinkin oikeaan. Silti ymmärrys siitä, mistä todella on kyse, on luonnollisesti aina haavoittuvainen. Tilanteilla on erilaisia merkityksiä, mutta yleensä tapahtuman konteksti sulkee väärinymmärtämisen mahdollisuuden ulkopuolelle.⁷⁰

Kehystämistä vaikeuttavat tekijät liittyvät yleensä tapahtumien taitekohtiin ja niihin liittyvään tiedon vähäisyyteen. Jollei tietoa ole riittävästi, on todennäköisempää, että tilanne tulee kehystettyä väärin.⁷¹

Jokainen lienee ollut tilanteessa, jonka on tulkinnut väärin ja reagoinut tavalla, joka myöhemmin hävettää. Leikkitappelin tuoksinassa voi paikalle yhtäkkiä saapunut äiti komentaa lapsia heti lopettamaan riehumisen. Kyse voi silloin olla väärästä kehyksestä.

1.2 Median valta määrittää

Erving Goffmanin luoma kehysanalyysi tutkii arkielämää ja sosiaalisia vuorovaikutustilanteita. Se keskittyi siihen, koska Goffmanin mukaan suurin osa ihmisen elämästä tapahtuu yhdessä toisten ihmisten kanssa.⁷²

Vaikka Goffmanin kehysanalyysi koski ainoastaan kasvokkaisia kohtaamisia, eivät kaikki ihmisten vuorovaikutustilanteet tietenkään ole sellaisia. Yhteisiä tilanteita

⁶⁸ Goffman 2012a, 126.

⁶⁹ Rönkä siteeraa Anssi Peräkylää (1990) 2011, 25.

⁷⁰ Goffman 2012b, 167–169.

⁷¹ Goffman 2012b, 179.

⁷² Puroila 2002, 30.

koetaan ja tulkitaan myös muilla tavoin. Joukkoviestintävälineet ovat yksi merkittävä yhteisen todellisuuden luoja.⁷³

Suomalaisessa mediatutkimuksessa on käytetty laajasti kehysanalyysin menetelmiä.⁷⁴ Kehysanalyysin avulla voidaan mediatutkimuksessa tutkia tekstien tuottamista ja vastaanottoa sekä hahmottaa journalistista maailmaa.⁷⁵

Kehys sisältää aina oletuksen siitä, miten todellisuus on rakentunut ja mikä todellisuudessa on merkittävää. Kehystäessä valitaan aina puolia todellisuudesta ja näitä erilaisia puolia tuodaan näkyviksi esimerkiksi toimittajien luomissa mediateksteissä.⁷⁶

Tekstintulkintaa on yleisesti kritisoitu siitä, että se olettaa tekstin olevan ensisijainen merkitysten luoja. Mediatutkimuksen alalla tehdyn yleisö- ja vastaanottotutkimuksen piirissä on korostettu, että mediatekstit ovat monitulkintaisia ja kukin yleisö tulkitsee tekstejä omien arvojen ja elämäntapansa pohjalta.⁷⁷

Nykyisin on yleisesti hyväksyttyä, että tekstin tulkinta ja merkitys rakentuvat tekstin ja lukijan kohdatessa. Sekä tekstillä on vaikutusta merkitysten tuottamisessa että lukijalla sen tulkitsemisessa.⁷⁸

Kehysanalyysi vastaa omalta osaltaan samaan kysymykseen. Sen lähtökohtana on ajatus, että teksti luo ja ylläpitää todellisuutta ja eri tavoin kehystetyt tekstit ovat osia erilaisista todellisuuksista.

Yleisön rooli kehysanalyysissä on olla kehysten tulkitsija. Kehysanalyysi ei ota suoraan kantaa siihen, hyväksyykö yleisö kehyksen sellaisenaan vai lisääkö ja poistaako se siitä elementtejä oman maailmankuvansa mukaisesti.

Kehysanalyysin näkökulmasta varmaa ainakin on, että ihmiset omaksuvat mediatekstejä omien lähtökohtiensa mukaan. Oman maailmankuvan ulkopuolelle jäävät mediatekstit sivuutetaan olankohautuksella tai niitä ei huomioida lainkaan.

⁷³ Puroila 2002, 32.

⁷⁴ Luhtakallio 2012, 16.

⁷⁵ Karvonen 2000, 78.

⁷⁶ Karvonen 2000, 82.

⁷⁷ Väliaverron 1998, 31.

⁷⁸ Ibid.

Professori Robert Entmanin mukaan kehysanalyysi hyödyttää mediatutkimusta neljällä tapaa. Ensimmäiseksi se merkitsee sitä, että yleisö lukee mediatekstejä yleensä etusijalle asetetun merkityksen mukaisesti. Tekstien vastaluenta on periaatteessa mahdollista, mutta lopulta vain harva tulkitsee tekstin kirjoittajan valitseman kehyksen ulkopuolelta.⁷⁹

Toiseksi kehysanalyysi todistaa, että journalistinen objektiivisuus on harhaa. Toimittajat valitsevat tietyt kehykset ja samalla tietyt osat todellisuudesta, jotka he esittävät yleisölleen. Tällöin yleisö ei voi muodostaa omaa käsitystään asiasta, vaan tulkinnoissa he seuraavat toimittajia tai jutuissa esiintyviä asiantuntijääniä.⁸⁰

Entmanin kolmas huomio on, että kehyksiä kuvailemalla ja tulkitsemalla voitaisiin välttyä tulkinnalta, jonka mukaan kaikki ilmaukset ovat yhtä huomattavia ja vaikuttavia.⁸¹

Neljänneksi kehysanalyysin mukainen kehystäminen on voimakas osa demokratiaa. Poliittisella eliitillä on valta kontrolloida näkyväksi tulevia yhteiskunnallisia kehyksiä, joita media esittää edelleen yleisölle. Sen tähden yleistä mielipidettä voidaan hallitusti muokata poliittisen eliitin tavoitteiden mukaiseksi.⁸²

Kehysanalyysin avulla voidaan päästä selville median puheen tavoista ja tuoda näkyväksi sitä prosessia, mitkä aiheet nousevat mediassa otsikoihin, kenen näkökulmasta aiheita käsitellään ja miksi näin on.

Kehys on konteksti asian ympärillä, ja mediassa kontekstiin valitaan aina vain osa todellisuudesta. Koko todellisuuden ilmaiseminen rajallisessa merkkimäärässä on tietysti mahdoton tehtävä.

Julkinen keskustelu on aina vain pieni osa koko todellisuudesta. Työtä tehdessään toimittajat tulkitsevat, mitä missäkin tilanteessa tapahtuu. Silloin toimittaja yhdistää suuren määrän tietoa saman kehyksen sisään ja pyrkii luomaan siitä selkeän kokonaisuuden yleisölle tarjottavaksi. Kehys valitaan yleensä rutiinilla.⁸³

⁷⁹ Karvonen 2000, 83.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Karvonen 2000, 79–80.

Toimittajan työssä kehykset ovat hiljaista tietoa, jota sovelletaan automaattisesti. Toimittajat valikoivat aiheita ja aineistoa selkäytimestään, mutta valintaperusteita on kysyttäessä hankala sanallistaa.⁸⁴ Sen takia kehysanalyysi on tärkeä metodi mediatutkimuksessa.

Valitsemaansa kehykseen toimittaja liittää avainsanoja, fraaseja, metaforia, käsitteitä, symboleita ja stereotyyppisiä kuvallisia elementtejä, joiden perusteella yleisö tunnistaa kehyksen ja tulkitsee uutisen halutun kehyksen mukaisesti.⁸⁵

Apua kehyksen määrittelyyn toimittajat kysyvät yleensä asiantuntijoilta. Siksi erilaiset intressiryhmät kilpailevat usein asiantuntijan roolista julkisuudessa. Asiantuntija pääsee määrittämään kehystä, hän kertoo kulloisenkin todellisuuden luonteen ja asiantuntijan näkökulmasta tulee helposti ”se oikea”.⁸⁶

Yhteiskunnallisessa keskustelussa kehysanalyysi paljastaa eri intressiryhmien osuuksia todellisuuden määrittelyssä. Yhteiskunnallinen ja poliittinen keskustelu on lopulta eri kehysten välistä kamppailua.⁸⁷

Viestintätutkija Todd Gitlinin mukaan toimittajat käyttävät jatkuvasti kehyksiä. Siksi viestinnän tutkijoiden on kysyttävä, mikä kehys toimittajalla on kulloinkin käytössä ja miksi käytössä on juuri se kehys eikä jokin toinen.⁸⁸

Erving Goffman käsitteli myös itse *Frame Analysis* -teoksessaan mediaa. Hän piti sitä kiinnostavana tutkimuskohteena, koska media tarjoaa ”raakaversioita arkielämästä, lavastettuja käsikirjoituksia sosiaalisen elämän käsikirjoittamattomista toimista”.⁸⁹

Usein median raportoinnin ajatellaan olevan alkuperäisten tapahtumien tiivistelmiä. Kuitenkin jo aiemmin tehdyt tiivistelmät vaikuttavat nykyisiin ja tuleviin tapahtumiin sekä niistä tehtäviin tiivistelmiin.⁹⁰ Media toistaa toiminnassaan aiempia käytänteitä.

⁸⁴ Rönkä 2011, 21–22.

⁸⁵ Karvonen 2000, 81–82.

⁸⁶ Karvonen 2000, 80.

⁸⁷ Rönkä 2011, 21–22.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Goffman 2012a, 128–129.

⁹⁰ Goffman 2012a, 161.

Usein arkiajattelussa jää huomiotta median tuotosten näkökulmasidonnaisuus. Kuvaaja voi valita kuvakulmat ja tarinankertoja kertoa vain osan kokemastaan. Mediassa tehdään tietoisia valintoja siitä, mistä kerrotaan ja millä tavoin.⁹¹

Mediassa käytettyä materiaalia editoidaan ja karsintaprosessia ei yleensä avata yleisölle. Yleisö ei siis suoraan tiedä, mitä valmiin tuotoksen ulkopuolelle on jäänyt.⁹²

Myös mediatutkimuksessa kehykset ovat rajattuja tulkintatapoja todellisuudesta. Tutkimuksesta toiseen kehyksen tarkka määritelmä kuitenkin vaihtelee. Yleensä sillä tarkoitetaan menetelmää, joka nostaa toisia näkökulmia esiin ja jättää toiset näkökulmat varjoon.⁹³

Mediatutkimuksessa yleisökehykset erotetaan mediakehyksistä. Mediakehysellä tarkoitetaan median tapoja esittää asioita, yleisökehys taas viittaa yleisön erilaisiin vastaanotto- ja tulkintatapoihin.⁹⁴

Tässä työssä analysoidaan ensisijaisesti mediakehyksiä, koska Helsingin Sanomissa julkaistu aineisto on median luomaa ja valikoimaa.

Toisaalta osan artikkeleista on kirjoittanut median ulkopuolinen toimija, tyypillisimmin yleisön edustaja tai tutkija. Siten yleisökehys pääsee ääneen, mutta myös median ulkopuolisten toimijoiden tuottamat tekstit ovat käyneet läpi journalistisen valintaprosessin ja muodostuvat sen kautta osaksi mediakehystä.

Lehtijutut kertovat omaa kuvaansa steriloinis- ja kastroimislaeista, mutta eivät anna kattavaa kokonaiskuvaa aiheesta. Jotta kokonaiskuva lakien osalta olisi täydempi, olen ottanut lukuun myös muuta materiaalia laeista.

Seuraavassa luvussa käsittelen tarkemmin Suomen steriloinis- ja kastroimislakeja sekä niiden käsittelyä lehdistössä.

⁹¹ Goffman 2012b, 182–183.

⁹² Ibid.

⁹³ Herkman 2015, 78.

⁹⁴ Ibid.

2. STERILOIMINEN LAISSA JA LEHDISTÖSSÄ

Steriloimislainsäädännön luominen tuli ajankohtaiseksi suomalaisessa politiikassa 1920-luvulla. Huhtikuussa 1926 Suomessa asetettiin komitea, jonka tehtävä oli selvittää, olisiko suotavaa, että Suomessa säädettäisiin maan ensimmäinen steriloimislaki.⁹⁵

2.1 Eroon yhteiskuntakelvottomista

Suomen ensimmäiseen steriloimislakikomiteaan kuului lääketieteen ja perinnöllisyystieteen ammattilaisia. Heidän tehtävänä oli määritellä, pitäisikö olla mahdollista, että Suomessa voitaisiin lain määräyksellä steriloida tylsämielisiä, mielisairaita ja kaatumatautisia sosiaalisista ja yleisinhimillisistä syistä.⁹⁶

Komitean tehtäväksi tuli myös laatia varsinainen steriloimislakiehdotus, mikäli komitean jäsenet katsoisivat, että ehdotuksen tekeminen on suotavaa.⁹⁷

Toukokuussa 1929 komitea sai tehtävänsä valmiiksi ja komiteamietintö julkaistiin. Mietintö sisälsi ehdotuksen laiksi suvunjatkamiskyvyn poistamisesta sekä laajat perustelut, miksi sterilisoimislaki oli tarpeen.⁹⁸

Heti mietinnön ensimmäisillä sivuilla todetaan, että kansakunnan tulevaisuus on riippuvainen kansanaineksen laadusta. Hyvän perimän omaava kansa voi kestää läpi vaikeiden aikojen saamatta pysyviä vaurioita.⁹⁹

Vaikeat ajat sen sijaan vaikuttavat vain yhden sukupolven elämään. Tämän sukupolven jälkeläiset saavat kuitenkin edelleen nauttia hyvistä perintöaiheista.¹⁰⁰

⁹⁵ Komitealta, joka on asetettu harkitsemaan tylsämielisten y.m. sterilisoimista koskevaa kysymystä. *Komiteamietintö* (Kom. miet.) 1929:5, 1.

⁹⁶ Kom. miet. 1929:5, 1–2.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Kom. miet. 1929:5, 6.

¹⁰⁰ Ibid.

Ympäristön vaikutus rajoittuu siis vain yksilöön ja yhteen sukupolveen. Sen tähden myöskään ympäristön olojen parannus ei vaikuta pysyvästi kansakunnan laatuun. Komiteamietinnössä todetaan:

Minkälaisia yksilöitä uusien sukupolvien jäsenistä tulee, riippuu kuitenkin ratkaisevasti niistä perintöaiheista, joita he ovat saaneet esisiltään. Ei niistä, jotka kasvattavat tulevia sukupolvia, vaan niistä, jotka ovat ne siittäneet, riippuu näiden varsinainen laatu.¹⁰¹

Komitean laatiman mietinnön mukaan erilaiset perimän muodot ovat yhteiskunnalle eriarvoisia. Komitea mainitsee esimerkiksi tylsämieliset yhteiskunnalliseksi taakaksi ja mielisairaat ja rikolliset voivat komitean mukaan olla suorastaan vaarallisia muuta yhteiskuntaa kohtaan.¹⁰²

Komitea esittää huolensa suomalaisen kansan laadun huononemisesta. Mietinnössä mainitaan, että sosiaalisesti korkeammalla tasolla olevat suosivat kaksilapsijärjestelmää, jolloin kyseessä olevan ryhmän koko pienenee jatkuvasti. Ala-arvoiset yksilöt sen sijaan lisääntyvät huomattavasti enemmän.¹⁰³

Komitean mukaan taistelu olemassaolosta on melkein kokonaan lakannut sivistysmaissa. Sairaita, heikkoja ja henkisesti vajaita kohtaan tunnetaan yhteiskunnallista vastuuta, joka edistää kansakunnan laadun huononemista. Ne ihmiset, jotka ennen kuolivat, voivat nyt elää vanhoiksi ja siirtää huonoa perimäänsä eteenpäin jälkeläisiinsä.¹⁰⁴

Erityisen huolissaan komitea oli erilaisten sairauksien lievistä muodoista. Heikkomielisyyden, mielisairauksien ja kaatumataudin pahimmat muodot estävät jo itsessään sairastunutta jatkamasta sukuaan. Sen sijaan lievästi sairaat voivat elää yhteiskunnassa vapaina, jolloin he pääsevät vapaasti lisääntymään. Steriloimislakikomitea varoittaa, että tilanne voi johtaa kansan todelliseen vaaraan.¹⁰⁵

Komitean laatimassa steriloimislakiehdotuksen perusteluissa on selviä rotuhygieenisiä elementtejä. Mietinnössä perinnöllisyys on determinististä ja

¹⁰¹ Kom. miet. 1929:5, 6.

¹⁰² Kom. miet. 1929:5, 7.

¹⁰³ Kom. miet. 1929:5, 8.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Kom. miet. 1929:5, 9.

huomio kiinnitetään niin sanottujen huonojen ominaisuuksien periytymiseen. Komitea ei käytä varsinaista degeneraation termiä, mutta perusteluissa näkyy selvästi koko kansan rappeutumisen pelko.

Sen sijaan rotuhygieniasta komiteamietinnössä puhutaan suoraan. Komitea kirjoittaa mietinnössään, että havainnot huonojen perintöaiheiden leviämisestä on saanut rotuhygieenikot eri puolilla maailmaa harkitsemaan toimenpiteitä kehityksen ohjaamiseksi nykyistä terveemmille urille.¹⁰⁶

Komitea jatkaa, että melkein kaikissa sivistysmaissa on alettu pohtia kysymystä lainsäädäntötoimista, jotta rodun huononemista voitaisiin ehkäistä. Tehtävän toteuttamiseksi se ehdottaa kahden tyyppisiä menetelmiä, myönteisiä ja kielteisiä.¹⁰⁷

Myönteisten toimien tarkoituksena on saada parhaat ihmisyksilöt lisääntymään enemmän. Parhaana keinona tähän on komitean mielestä valistus biologisista perinnöllisyyden laeista. Kielteisten toimien tarkoitus on taas estää ala-arvoisten yksilöiden syntyminen. Keinovalikoimaan kuuluvat esimerkiksi avioliittokiellot, suljetut laitokset ja sterilisoinnit.¹⁰⁸

Mietinnössä todetaan, että sterilisoimisesta on väitely vilkkaasti rotuterveydenhoidollisessa kirjallisuudessa. Komitean mielestä se on silti inhimillisempää kuin laitokseen sulkeminen, koska sterilisointi ei kohdistu ihmisen koko elämänsä elämään: Se ei riistä tämän vapautta eikä tee mahdottomaksi kodin perustamista tai avioliittoa.¹⁰⁹

Alussa sterilisoimisehdotukset olivat nostaneet laajoissa piireissä vastustusta. Mietinnössä ehdotetaan, että vastustus on johtunut toimenpiteen uutuudesta ja poikkeuksellisesta luonteesta. Sitä pidettiin outona ja jopa oikeuskäsitystä loukkaavana toimenpiteenä.¹¹⁰

Komitean mielestä sterilisoimista ei voida enää pitää epäinhimillisenä, kun huomioidaan lääketieteen uudet menettelytavat. Komitea myös painottaa, että

¹⁰⁶ Kom. miet. 1929:5, 9.

¹⁰⁷ Kom. miet. 1929:5, 9–10.

¹⁰⁸ Kom. miet. 1929:5, 10.

¹⁰⁹ Kom. miet. 1929:5, 14.

¹¹⁰ Kom. miet. 1929:5, 15.

yleisesti tunnustettu oikeusperiaate on, että yksilön edun on väistyttävä yhteiskunnan edun tieltä.¹¹¹

Perinnöllisyystutkimuksen tulokset ovat tulleet yleisön keskuudessa tunnetuiksi vasta viime aikoina, toteaa komitea. Komiteassa uskottiin, että mitä valistuneempi yleisö on perinnöllisyyden mekanismeista, sen suopeammin se suhtautuu sterilisointeihin.¹¹²

Läpi komiteamietinnön vallitsee positiivinen suhtautuminen sterilointeihin ratkaisuna kansan laatuisuutta koskeviin ongelmiin. Steriloinnin uskottiin olevan ihmelääke, jonka avulla ”huonot perintöaiheet” katoavat tulevaisuuden Suomesta.

Sterilointilain lopullisen valmistelun teki lakitieteen tohtori Brynolf Honkasalo. Honkasalo alkoi valmistella lakia vuonna 1933 ja työn aikana hän kiersi Eurooppaa tutustuen muiden maiden sterilointilakeja valmistelleisiin ja toimeenpanneisiin henkilöihin.¹¹³

Honkasalon laatima lakiehdotus poikkesi hieman sterilointikomitean ehdotuksesta. Honkasalo poisti lakitekstistä kuuromykät, jotka olivat komitean ehdotuksessa mukana. Ryhmänä he kuuluivat silti lain henkeen, koska laissa korostettiin vapaaehtoiseen sterilointiin hakeutumista, jos avioliitosta voisi syntyä vajaakelpoisia lapsia.¹¹⁴

Honkasalo myös ehdotti, että sterilointi olisi mahdollinen perinnöllisen syyn ja sen aiheuttaman sosiaalisen syyn takia. Sosiaalisella syyllä viitattiin tilanteeseen, jossa lapsi jäisi vailla huoltoa ja kasvatusta ja siirtyisi kustannuksineen yhteiskunnan vastuulle.¹¹⁵

Silti selvän ero komitean ja Honkasalon ehdotuksissa koski steriloinnin säätämistä pakolliseksi.¹¹⁶

Komitea oli ehdottomasti sitä mieltä, että pakkosterilointeihin ei ollut riittäviä perusteita. Sterilointia pidettiin arkaluontoisena ja uutena toimenpiteenä.

¹¹¹ Kom. miet. 1929:5, 14.

¹¹² Kom. miet. 1929:5, 15.

¹¹³ Mattila 1999, 310–311.

¹¹⁴ Mattila 1999, 312.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

Pakkosterilointi voitaisiin helposti mieltää rangaistukseksi, ja sitä miellelyhtymää komitea halusi välttää.¹¹⁷

Komitean mielestä pakkosterilointi tulisi vain vaikeuttamaan rotuterveydenhoidollisia pyrkimyksiä.¹¹⁸

Honkasalo pohti tarkasti, tarvittiinko sterilointiin suostumusta. Hänen mielestään suostumukseen perustuva sterilointi veisi lailta pohjan, koska lain tarkoittamalla ihmisillä oli alentunut käsityskyky, eivätkä he voisi ymmärtää steriloinnin moraalisia, eettisiä ja sosiaalisia puolia.¹¹⁹

Lain tarkoittamat ihmiset olivat myös suurelta osin oikeustoimikelvottomia, jolloin heille oli asetettu holhooja. Honkasalon mielestä holhoojan antama suostumus ei voinut olla pätevä oikeutus sterilointiin, koska sterilointi oli niin vakava puuttuminen yksilön perusoikeuksiin.¹²⁰

Viranomaispäätöksellä tehtyjä sterilointeja Honkasalo piti oikeudenmukaisina ja tehokkaina. Hän ei uskonut, että lakia voitaisiin käyttää väärin, koska viimeinen sana oli aina lääkintöhallituksella.¹²¹ Honkasalon pohdinta loppupäätelmiseen kertoo ajalle tyypillisestä, suuresta luotosta virkamieskuntaan.

Eduskunnassa käydyssä keskustelussa sterilointien pakollisuuteen ei kiinnitetty lainkaan huomiota. Ainoastaan yksi edustaja sanoi vastustavansa lakia sen pakollisuuden takia, muut lain vastustajat vetosivat täysin muihin syihin.¹²²

Maaliskuun 5. päivänä vuonna 1939 Suomen eduskunta hyväksyi steriloismlain äänin 144–14. Eduskunta seiso i siis lähes yksimielisesti lain takana. Kuitenkin lähes viidesosa edustajista oli poissa äänestyksestä. Se kertonee siitä, etteivät edustajat kokeneet lakia kovin merkitykselliseksi, tai lain läpimeno oli jo niin varmaa, ettei läsnäoloa nähty tarpeelliseksi.¹²³

Vuoden 1935 steriloismlaissa pakkosterilointisyiksi määriteltiin tylsämielisyys (idioottius), vähämielisyys (imbesilliys) ja mielisairaus, jos on syytä olettaa, että

¹¹⁷ Kom. miet. 1929:5, 50.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Mattila 1999, 313.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Mattila 1999, 313–314.

¹²² Ibid.

¹²³ Mattila 1999, 323.

vajaakelpoisuus periytyy jälkeläisiin tai jos on todennäköistä, että vajaakelpoisuuden takia tällaisen henkilön lapset jäävät huoltoon vaille.¹²⁴

Lisäksi pakkosteriloitavaksi voitiin määrätä, jos lainvoiman saaneella tuomiolla voitiin osoittaa syytä rikokseen tai rikoksen yritykseen, joka todistaa henkilöllä olevan voimakkuutensa tai suuntautumisen takia luonnon sukuvietti ja hän on sen tähden vaarallinen muille ihmisille.¹²⁵

Ensimmäisen steriloimislain voimassaoloaikana sterilointeja tehtiin noin sata vuodessa. Lain kannattajien mielestä laki oli tehoton ja toimenpiteeseen johtava menettely kankea.¹²⁶

Sen takia jo syyskuussa 1943 perustettiin komitea, jonka tehtävänä oli suunnitella pakkosteriloimisen toimeenpanon helpottamista sekä kastraatiolain erottamista steriloimislaista omaksi laikseen.¹²⁷

Brynolf Honkasalo oli jälleen mukana valmistelemaan uutta lakia. Hän toimi komitean puheenjohtajana ja oikeutetusti voidaan sanoa, että Honkasalo oli suomalaisen rotuhygienian asiantuntija. Hänen lisäksi komiteaan kuului jälleen lääke- ja oikeustieteen ammattilaisia.¹²⁸

Vuonna 1947 valmistui hallituksen esitys steriloimislaiksi. Se ei käytännössä eronnut paljoakaan steriloimis- ja kastroimiskomiteoiden esityksistä.¹²⁹

Hallituksen esityksessä steriloimis- ja kastroimistoimenpiteet tulee asettaa eri lakien alle, koska ne ovat luonteeltaan erilaisia. Sterilisoiminen poistaa suvunjakamiskyvyn, mutta se ei aiheuta vahinkoa steriloitavalle seksuaalisessa suhteessa. Kastroiminen taas johtaa seksuaaliseen impotenssiin.¹³⁰

Hallituksen esityksessä sterilisoiminen voidaan määrätä lääketieteellisten, rotuhygienisten, sosiaalisten tai humanitaaristen syiden takia, jotta yhteiskuntaan ei syntyisi ala-arvoisia yksilöitä. Huomiota tulisi esityksen mukaan

¹²⁴ Sterilisoimislaki, 1935.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Mattila 1999, 337.

¹²⁷ Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle steriloimislaiksi. *Lainvalmistelukunnan julkaisu (LVJ)*. 1947:3.

¹²⁸ Haatanen 2012, 16.

¹²⁹ Haatanen 2012, 16–17.

¹³⁰ LVJ 1947:3.

kiinnittää myös siihen, että ihminen voi olla psyykkisesti tai fyysisesti niin al-arvoinen, ettei hän kykenisi huolehtimaan lapsistaan.¹³¹

Kastroimista voitiin puoltaa myös lääketieteellisillä tai humanitaarisilla syille. Tärkeintä oli silti käyttää sitä kriminaalipoliittisten seikkojen johdosta. Esityksessä kastroiminen esitettiin suojelukeinona seksuaalirikollisia vastaan. Sen tarkoituksena oli torjua joidenkin vajaamielisten ja mielisairaiden sukuvietin aiheuttama vaara.¹³²

Vaikka kastroimislaista käytiin kiivasta keskustelua sekä eduskunnassa että julkisuudessa, ei se näkynyt suuresti käytännön politiikassa. Kastroimislain voimassaoloaikana, vuosina 1951–1968, toteutettiin ainoastaan 90 kastrointia, kun hakemuksia tehtiin kaikkiaan 2 777 kappaletta.¹³³

Lakien säätäminen eteni valtiopäivillä nopeaan tahtiin. Lakialoitteita alettiin käsitellä eduskunnassa huhtikuussa 1949 ja ne olivat käsitelty ja hyväksytyt jo saman vuoden marraskuun aikana.¹³⁴

Uusi sterilöimislaki astui voimaan vuonna 1950. Se oli lähes samanlainen kuin vanha laki, mutta lääkäreiden aloiteoikeutta laajennettiin sterilöimisprosessin käynnistämisessä.¹³⁵

Ensimmäisessä sterilöimislaissa aloitteen pakkosterilointiin sai tehdä ainoastaan terveydenhoitolautakunta tai laitoksessa olevan henkilön tapauksessa laitoksen, esimerkiksi mielisairaalan, johtaja. Luvan sterilöimiseen myönsi lopulta lääkintöhallitus.¹³⁶

Myös vapaaehtoiseen sterilöimiseen haettiin lupaa lääkintöhallitukselta. Luvan sai, jos katsottiin olevan todennäköistä, että luvan hakijan avioliitossa syntyisi vajaakelpoisia lapsia.¹³⁷

Vapaaehtoisten sterilöintien myöntämisperusteeksi lisättiin sosiaalinen syy. Sillä tarkoitettiin sellaista tilannetta, jossa sieluntoiminnan sairaalloisuuden, alkoholin,

¹³¹ LVJ 1947:3.

¹³² Ibid.

¹³³ Hietala 1996, 241.

¹³⁴ Haatanen 2012, 17.

¹³⁵ Mattila 1999, 337.

¹³⁶ Mattila 2005, 404.

¹³⁷ Ibid.

huumausaineiden väärinkäytön tai yhteiskunnanvastaisen elämäntavan takia henkilö oli kykenemätön huolehtimaan lapsistaan.¹³⁸

Uuden lain myötä steriloisaloitteen tekijöiden määrää lisättiin. Nyt kuka tahansa kunnan tai valtion palveluksessa oleva lääkäri sai laittaa sterilisimisprosessiin liikkeelle.¹³⁹

Aloiteoikeuden laajentamisen tavoitteena oli tehdä sterilisoinnin saaminen nopeammaksi ja tehokkaammaksi. Samalla poistettiin potilaan mahdollisuus valittaa sterilisimis päätöksestä lääkintöhallitukselle. Jo aiemmin valitusoikeutta oli pidetty pääosin muodollisena toimena, eikä valituksia oltu tehty lainkaan ensimmäisen lain voimassaoloaikana.¹⁴⁰

Lääkärien ja huoltoväen ammattilehdissä korostettiin sterilisimislain tärkeyttä 1950–1960-luvuilla. Yleisesti ammattiväen asenne oli, että esimerkiksi aviottomien lasten äidit kyllä suostuvat vapaaehtoiseen sterilointiin, jos asia esitetään heille oikeassa valossa.¹⁴¹

Vuosina 1951–1969 pakkosterilointeja tehtiin vuosittain yli 200 kappaletta. Pakkosterilointien tehostamispyrkimys siis täyttyi. Eniten sterilointeja tehtiin vuonna 1960, kaikkiaan 514 kappaletta. Miltei puolet kaikista Suomessa tehdyistä rotuhygieenisistä pakkosteriloinneista tehtiin vuosien 1956–1963 välisenä aikana.¹⁴²

Muissa Pohjoismaissa sterilointimäärät kääntyivät jyrkkään laskuun vuoden 1950 jälkeen. Suomi poikkesi sterilointimäärien kehityksen suhteen suuresti muista Pohjoismaista.¹⁴³

Eduskunnassa käydyssä keskustelussa lakeja ei vastustettu. Esitetyt vastalauseet kohdistuivat pääasiassa lain rakenteeseen, laajuuteen ja muotoseikkoihin, mutta rotuhygieenisistä ajatuksista sinällään ei kritisoitu. Vastustuksen puutteesta on

¹³⁸ Mattila 2005, 404–405.

¹³⁹ Mattila 2005, 404.

¹⁴⁰ Haatanen 2012, 23.

¹⁴¹ Mattila 2005, 406.

¹⁴² Mattila 1999, 337.

¹⁴³ Ibid.

pääteltävissä, että rotuhygieeninen lainsäädäntö nähtiin tarpeelliseksi vielä 1950-luvun Suomessa.¹⁴⁴

Sterilointilakien ajateltiin kohtelevan kaikkia suomalaisia tasaveroisesti. Niitä ei suoraan kohdistettu mihinkään tiettyyn erityisryhmään, esimerkiksi naisiin, tai etniseen ryhmään.¹⁴⁵

Ainoa epätasa-arvoinen asia, joka lain eduskuntakäsittelyssä tuotiin esiin, oli vasemmistolaisten huoli steriloiduista luokkalakina.¹⁴⁶

Laissa lapsen huoltoa vaille jääminen oli yksi steriloiduista. Vasemmistolaisten kansanedustajien keskuudessa asia tulkittiin siten, että työväenluokkainen lapsi jää todennäköisemmin vaille huoltoa kuin keski- tai yläluokan edustajien lapsi. Varakkaiden perheiden oli mahdollista maksaa lapselleen huolto, mikäli he eivät siihen itse kykenisi.¹⁴⁷

Steriloimislaki ei kuitenkaan käytännön tasolla kohdistunut tasavertaisesti koko väestöön. Erityisesti naiset ja alemmat sosiaaliryhmät valikoituivat pakkosterilointien kohteiksi.¹⁴⁸

Ensimmäinen steriloiduista nähtiin ratkaisuna geneettisiin, rotuhygieenisiin ongelmiin. Sen avulla haluttiin estää perinnöllisiksi luokiteltujen tautien siirtyminen jälkeläisiin.¹⁴⁹

Toinen steriloiduista siirsi painopistettä enemmän kohti sosiaalisia tai sosiaalisorotuhygieenisiä ongelmia. Perinnöllisyyden tilalle huolenaiheeksi nousi kysymys sosiaalisesta kelpoisuudesta yhteiskunnassa.¹⁵⁰

Muutos painopisteessä käy ajallisesti yksiin hyvinvointivaltion rakentamisen ja sosiaaliturvan laajentamisen kanssa. 1950-luvun jälkeisessä Suomessa steriloiduista politiikka oli sosiaaliturvaan oikeutettujen yksilöiden kontrollia.¹⁵¹

1960-luvun alkuun saakka steriloiduista olivat osa suomalaista pakkopolitiikkaa. Vuosikymmenen kuluessa pakkosteriloiduista määrät kääntyivät hiljalleen laskuun.

¹⁴⁴ Haatanen 2012, 22.

¹⁴⁵ Mattila 2005, 402.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Mattila 2005, 437.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

Sen sijaan vapaaehtoisten sterilointien määrät laskivat pakkotoimenpiteitä vähemmän.¹⁵²

Suomen teollinen rakenne alkoi muuttua suuresti ja muuttoliikenne maalta kohti kaupunkeja kiihtyi. Ne yhdessä vaikuttivat koko yhteiskunnan yleiseen mielipiteeseen ja perinteisten arvojen hiljattaiseen murtumiseen.¹⁵³

Vuonna 1970 uudistettiin sterilointilakia jälleen. Laista poistettiin kokonaan pakkosteriloinnin mahdollisuus.¹⁵⁴ Selityksenä oli, että pakollisia toimenpiteitä haluttiin välttää, jollei niiden takana ollut koko kansan ehdotonta vaatimusta.¹⁵⁵

Samalla laista poistettiin pakkokastraation mahdollisuus. Vuoden 1970 kastroimislain mukaan kastrointiin voidaan antaa lupa ainoastaan henkilön omasta vakaasta pyynnöstä. Alle 20-vuotiaita, mielisairaita ja kehitysvammaisia ei lain mukaan saa kastroida lainkaan.¹⁵⁶

Uuden sterilointilain myötä ketään alle 18-vuotiasta ei voitu steriloida. Mielisairaiden ja kehitysvammaisten sterilointiin vaadittiin holhoojan tai edunvalvojan erityinen lupa, joka voitiin hankkia vain erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa.¹⁵⁷

Huhtikuussa 1970 säädetty sterilointilaki on yhä edelleen voimassa olevan sterilointilain pohjana. Sen mukaan sterilisoiminen voidaan tehdä ainoastaan asianomaisen pyynnöstä.¹⁵⁸ Pakkosteriloitien aika oli virallisesta Suomesta ohi.

2.2 Lehdistön ja lainsäätäjien yhteinen linja

Pakkosteriloinnit mahdollistava sterilointilaki oli Suomessa voimassa kaikkiaan 35 vuoden ajan. Miten sterilointi- ja kastroimislait näkyivät lehdistössä?

¹⁵² Mattila 2005, 406.

¹⁵³ Hietala 1996, 242–244.

¹⁵⁴ Mattila 1999, 337.

¹⁵⁵ Hietala 1996, 243.

¹⁵⁶ Kastroimislaki 282/1970.

¹⁵⁷ Hietala 1996, 243.

¹⁵⁸ Sterilointilaki 283/1970.

Huoli degeneraatiosta saapui Suomeen jo 1800-luvun lopulla lääketieteen ja sen sukulaisalojen kautta. Ennen vuosisadan vaihdetta degeneraatiosta alettiin kirjoittaa ja sen vaaroista varoitella terveydenhoidollisissa valistuslehdissä.¹⁵⁹

Varsinaisesti yleiseen julkiseen keskusteluun rotuhygieeniset ajatukset nousivat sekä Suomessa että maailmalla 1910-luvulla. Suomalaisessa lehdistössä julkaistiin kuitenkin vielä pääasiassa käänösjuttuja ja referaatteja kansainvälisistä lehdistä.¹⁶⁰

Kesällä 1912 Helsingissä järjestettiin *Kuudes pohjoismainen aistivalliskokous*, jossa puhuttiin myös rotuhygieniasta, steriloinneista sekä degeneraation uhasta. Samaan aikaan Lontoossa oli ensimmäinen kansainvälinen rotuhygieenikkojen kokoontuminen.¹⁶¹

Molemmista tapahtumista uutisoitiin Suomessa. Rotuhygieenikkojen ajatuksia, kirjoituksia, esityksiä ja vaatimuksia julkaistiin lehdissä. Silti rotuhygienia ei noussut varsinaiseksi puheenaiheeksi eikä laajempaa keskustelua lehdistössä syntynyt.¹⁶²

Asiantuntijoiden johdolla käyty rotuhygieniakeskustelu ei herättänyt suurta mielenkiintoa lukijoissa. Rotuhygieniaa ei pidetty yhteiskunnallisesti erityisen merkittävänä, koska sen ajateltiin koskevan ainoastaan marginaaliryhmäksi ajateltujen vajaamielisten hoitoa. Hoitoa pidettiin asiantuntijoiden asiana.¹⁶³

Eri aikoina myös erilainen journalismi on ollut arvostettua. Toimittajien toimintaympäristö on aina vaikuttanut, ja vaikuttaa yhä edelleen siihen, millaiset aiheet nousevat juttuaiheiksi, mikä nähdään uutisena ja miten journalismi kytkeytyy yhteiskuntaan.¹⁶⁴

Toimittajien tekemien omien valintojen lisäksi myös yhteiskunnan asettamat raamit vaikuttavat toimittajien työhön. Toimittajien toimintaympäristön vapaus ja

¹⁵⁹ Mattila 1999, 34–36.

¹⁶⁰ Mattila 1999, 90.

¹⁶¹ Mattila 1999, 93.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Mattila 1999, 99.

¹⁶⁴ Huovila 2005, 51.

rajat sekä se, miten toimittajat voivat kohdella juttujensa kohteita ovat avainasemassa siinä, millaista journalismia yhteiskunnassa tehdään.¹⁶⁵

Lisäksi aiheen myyvyys näkyy myös valinnoissa. Eri aikoina erilaiset aiheet ovat olleet myyviä ja ”kovia juttuaiheita”. Kovat juttuaiheet määrittävät sen mukaan, mitä toimittajat ammattikuntana pitävät merkittävänä.¹⁶⁶

Toimittajien auktoriteettiä oli vielä toisen maailmansodan aikaan korkea. Yhteiskunnallisten vaikuttajien, kuten poliitikkojen, arvostelu ja kritisointi oli käytännössä mahdotonta. Päättäjien puheita pidettiin totuutena, heitä siteerattiin sanataarkasti, eikä heidän toimintaansa kyseenalaistettu.¹⁶⁷

Valtaosa sanomalehdistä oli sitoutuneita poliittisiin puolueisiin ja usein myös sitoutumattomilla lehdillä oli oma poliittinen linjansa, joka näkyi kirjoituksissa.¹⁶⁸

Helsingin Sanomat perustettiin Päivälehdessä lakkauttamisen jälkeen Nuorsuomalaisten puolueen päälehdiksi vuonna 1904. Vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä Helsingin Sanomat oli keskeisessä osassa puolueen sisäisissä kiistoissa.¹⁶⁹

Helsingin Sanomissa vaikutti joukko myös puolueessa keskeisessä asemassa olleita miehiä. Lehden asema oli sikäli merkittävä, että sen julkaisemat kannanotot vaikuttivat myös maakuntalehtien toimituksiin.¹⁷⁰

Ensimmäisen maailmansodan aikaan Helsingin Sanomat muuttui nuorsuomalaisten lehdestä edistyspuolueen äänenkannattajaksi. Edistyspuolue ei kuitenkaan enää voinut asettaa valvoja vahtimaan lehden linjaa, eikä Helsingin Sanomat ollut enää virallisesti minkään puolueen suorassa ohjauksessa.¹⁷¹

Toiseen maailmansotaan saakka lehti edusti silti edistyspuolueista linjaa päätoimittaja Eljas Erkon ollessa tiiviisti politiikassa mukana. Vasta sotavuosien

¹⁶⁵ Huovila 2005, 51.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Huovila 2005, 52.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ *Suomen lehdistön historia* 5, 130.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

jälkeisestä ajasta voidaan sanoa, että Helsingin Sanomat on ollut poliittisesti sitoutumaton.¹⁷²

Lehti on ajanut läpi vuosikymmenten liberaalia linjaa. 1960-luvulla Helsingin Sanomia alettiin uudistaa. Esimerkiksi vasemmistolaiset kirjoittajat pääsivät aiempaa voimakkaammin ääneen lehden palstoilla, kulttuuriosastoa uudistettiin ja sekä ulkomaiden että kotimaan uutisverkostoa parannettiin.¹⁷³

Suomalaisessa politiikassa rotuhygieenikkoja oli yli puoluerajojen sekä oikealla että vasemmalla. Perinteisesti rotuhygieniää on totuttu pitämään oikeistolaisena ja konservatiivisena liikkeenä.¹⁷⁴

Lopulta poliittista näkemystä enemmän eri rotuhygieenikkoja yhdisti tieteellinen maailmankuva. Lisääntymisen säännöstelyn avulla haluttiin luoda terve ja laadukas kansa.¹⁷⁵

Siten ei siis ole mitenkään ihmeellistä, että Helsingin Sanomat otti pääasiassa myönteisen kannan rotuhygieeniin sterilointeihin ja kastrointeihin sekä pakkotoimenpiteisiin.

Rotuhygieniää pidettiin uudistusmielisenä ja edistyksellisenä aatteena, vaikka pakkotoimenpiteitä tehdessä joudutaan rikkomaan yksilön oikeuksia ja vapauksia. Rotuhygieniä edusti uutta tieteellistä tietoa, ja rotuhygienian kannattajat uskoivat, että sen avulla voitaisiin luoda parempi yhteiskunta.

Kun ensimmäistä sterilointilakia valmisteltiin, kritisoitiin sitä lähinnä *Tulenkantajat* -lehdessä. Lehti oli kulttuuriaktivistinen tieteeseen, taiteeseen, yhteiskuntaan ja politiikkaan keskittynyt julkaisu.¹⁷⁶

Lehden poliittinen linja yhdisteli sosiaalidemokratiaa, vapaamielisyyttä ja radikalismia, ja poliittisesti se oli lähellä sosiaalidemokraattien vasenta laitaa. Lehti kannatti kansainvälisyyttä, sananvapautta ja rauhanaatetta. Se suuntautui

¹⁷² *Suomen lehdistön historia*, 131.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Mattila 1999, 80–81.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Mattila 1999, 327.

länteen, Skandinaviaan ja Länsi-Eurooppaan ja vastusti yltiönationalismia sekä yksilönvapauksien kaventumista ja suuntautumista Saksaan ja fasismiin.¹⁷⁷

Keväällä 1935 Tulenkantajat vastusti sterilointilakia kaikissa sen muodoissa. Rotuhygieniää kohtaan ei sen sijaan otettu jyrkkää kantaa. Se kannatti esimerkiksi aborttien laillistamista rotuhygieenistä tarkoitusta varten.¹⁷⁸

Lehti vastusti virkavaltaistumista, jota myös sterilointilaki sille edusti. Lehden mukaan virkamiehillä oli suuri vapaus määritellä kansalaisten sterilointikäsittelyä, mutta kansa ei voinut lainkaan valvoa virkamiesten toimintaa.¹⁷⁹

Lakia myös kritisoitiin sen takia, että sitä voitaisiin käyttää mielivaltaisesti poliittisissa ja yhteiskunnallisissa tarkoituksissa. Suomen pelättiin joutuvan Hitlerin Saksan linjalle. Tulenkantajat vetosi ulkomaisiin julkaisuihin, joissa oli kirjoitettu, että Saksassa sterilointilakia käytettiin keinona eliminoida poliittisia vastustajia.¹⁸⁰

Sterilointilain tieteellinen perusta ei myöskään vakuuttanut Tulenkantajien kirjoittajia. Lehden mukaan perinnöllisyydestä ei ollut vielä riittävästi tietoa, eikä sterilointien psyykkisiä ja fyysisiä vaikutuksia tiedetty vielä täysin.¹⁸¹

Helsingin Sanomissa julkaistiin koko pakkosterilointien voimassaoloaikana ainoastaan muutama kriittisesti sterilointilakiin suhtautuva juttu. Yhden näkyvimmän, kahteen lehteen ja kaikkiaan neljälle sivulle levittäytyneen, lehtijutun kirjoittaja oli Helsingin yliopiston anatomian professori Väinö Lassila, joka esiintyi myös Tulenkantajien sivuilla¹⁸².

Kun sterilointilaki hyväksyttiin, jatkoi Tulenkantajat aiheen käsittelyä. Lehti uutisoi ensimmäisestä Suomessa tehdystä kastroatiosta ja pyrki osoittamaan sterilointileikkaukset vaarallisiksi.¹⁸³

¹⁷⁷ Mattila 1999, 328.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Mattila 1999, 329.

¹⁸¹ Mattila 1999, 329–330.

¹⁸² Mattila 1999, 331–332.

¹⁸³ Mattila 1999, 333.

Ensimmäistä sterilöimislakiesitystä ei vastustettu muualla lehdistössä lainkaan ja sitä kommentoitiin pääasiassa myönteiseen tai neutraaliuteen pyrkivään sävyyn.¹⁸⁴ Kun lakiehdotus annettiin eduskunnan käsittelyyn, seurattiin sen etenemistä lehdistössä tiiviisti.¹⁸⁵

Vaikka Tulenkantajien ulkopuolella ei esitetty julkista kritiikkiä sterilöimislakia kohtaan, kertovat alkuvuosien sterilointien vähäiset määrät omaa kieltään tilanteesta.¹⁸⁶ Vaikka sterilöimismahdollisuus haluttiin yhteiskuntaan, ei lain toteuttamista silti nähty erityisen tarpeellisena.

Helsingin Sanomissa julkaistiin kaikkiaan 26 lehtijuttua, jotka käsittelivät vuoden 1935 sterilöimislakia. Jutuista yksi julkaistiin komiteamietinnön julkaisun aikoihin ja loput 25 juttua lain eduskuntakäsittelyn aikana.

Lehtijutuista 21 kappaletta käsitteli suoraan sterilöimislakia ja sen etenemistä ja käsittelyä eduskunnassa. Kaksi juttua oli yleisönosastokirjoituksia ja kolme juttua käsitteli pääasiassa muita aiheita, mutta sterilöiminen ja kastroiminen mainittiin jutuissa (*katso taulukko 1*).

Vuoden 1950 sterilöimis- ja kastroimislakeja käsiteltiin Helsingin Sanomissa yhteensä 19 lehtijutussa. Komiteamietintöjen julkaisun aikaan, vuosina 1944 ja 1945 aihetta ei käsitelty lainkaan, eli kaikki lehtijutut aiheesta julkaistiin lain varsinaisen käsittelyn aikana.

Vuoden 1950 lakeihin liittyvästä aineistosta yhdeksän juttua käsitteli suoraan lakia. Saman verran julkaistiin yleisönosastokirjoituksia. Vain yksi lehtijuttu käsitteli sterilöimis- ja kastroimislakia muulla tavoin (*katso taulukko 1*).

Kun pakkosteriloinnit ja -kastroinnit poistettiin Suomen laista vuonna 1970, kirjoitettiin asiasta ainoastaan 14 lehtijutussa. Jutuista kolme julkaistiin aborttikomitean mietinnön tullessa julkiseksi ja loput 11 juttua julkaistiin lain käsittelyn aikana.

Lehtijutuista kuusi käsitteli suoraan lakia ja seitsemän oli yleisönosastokirjoituksia. Yksi lehtijuttu käsitteli aihetta muulla tavoin (*katso taulukko 1*).

¹⁸⁴ Mattila 1999, 304.

¹⁸⁵ Mattila 1999, 311.

¹⁸⁶ Mattila 1999, 334–335.

	1935	1950	1970
Yleisönosasto	2	9	7
Lain käsittely	21	9	6
Muut	3	1	1
Yhteensä	26	19	14

Taulukko 1: Steriloimista koskevien juttujen jakautuminen aiheittain

Kaikkiaan Helsingin Sanomissa julkaistiin ensimmäisen ja toisen steriloimis- ja kastroimislain voimassaoloaikana 59 lehtijuttua, jotka käsittelivät lakeja. Aiheen käsittely väheni lehdessä sitä mukaa, mitä lähemmäs nykypäivää tullaan.

Kaiken kaikkiaan aiheen käsittelyn määrä oli niin vähäistä, ettei vähenemisestä voida tehdä suurempia johtopäätöksiä. Vielä ensimmäisen lain säätämisen aikaan prosessia käsiteltiin kattavasti, mutta myöhemmissä laeissa käsittely vähenee kattamaan vain käsittelyyn liittyvät pääkäänteet.

Varsinaista analyysia laista ja sen vaikutuksista on lehtijutuissa vain vähän. Lakia käsittelevissä jutuissa keskitytään lakitekniisiin asioihin sekä jonkin verran käytyyn eduskuntakeskusteluun. Toimittajien omia kommentteja ja analyyssejä näkyy ainoastaan vähän.

Suomalainen yhteiskunta alkoi muuttua 1960-luvulla. Kunnolla käyntiin lähtenyt kaupungistuminen vaikutti myös julkiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Aiemmin araksi koetut aiheet seksistä uskontoon nousivat lehtien palstoille ja toimittajat alkoivat rohkeammin laajentamaan käsittelemiensä aiheiden kirjoa.¹⁸⁷

Silti tapa kommentoida ja analysoida juttuaiheita nousi yleiseksi vasta 1970-luvulla. Silloin osastojako alkoi yleistyä sanomalehdissä ja omiin sivuihinsa

¹⁸⁷ Huovila 2005, 53.

lohkottiin niin talous, kulttuuri kuin urheilukin. Uutiset alkoivat henkilöityä ja ilmiöitä alettiin tehdä näkyviksi yksittäisten ihmisten näkökulmista käsin.¹⁸⁸

Aikana jolloin pakkosteriloinnit ja -kastroinnit olivat laillisia ei suomalaiseseen journalistiseen kulttuuriin vielä kuulunut aiheiden kommentointi. Lehtijutuissa pysyttiin tiukasti asiassa, eli lakiteknisessä käsittelyssä ja auktoriteettien näkemysten toistamisessa.

Myös yleisönosastolla näkemysten esittely oli kaikkiaan melko vähäistä, mutta laajempaa vuosien 1950 ja 1970 lakien kohdalla kuin vuoden 1935 lakia käsitellessä. Lisäksi aiheen muu käsittely, esimerkiksi pääkirjoituksissa, oli lähes olematonta.

¹⁸⁸ Huovila 2005, 53–54.

3. HUOLTOA, TURVAA JA VALINNANVAPAUTTA

Steriloimis- ja kastroimislakeja käsiteltiin Helsingin Sanomissa ainoastaan vähän. Silti ne nousivat lehdessä esiin, osaksi julkista keskustelua. Kysymys ei siis ollut täysin merkityksetön aikalaistenkaan mielestä.

3.1 Suojatoimenpiteestä ehkäisymenetelmäksi

Robert Entmanin mukaan kehykset määrittelevät ongelmia. Ne osoittavat, mitä ongelma tekee, mitä kustannuksia siitä on ja mitä ongelman ratkaisu hyödyttää. Kehykset tunnistavat syitä, jotka luovat ongelman ja tekevät moraalisia arvostelmia. Kehykset myös ehdottavat parannuskeinoja ja ennustavat todennäköisiä, tulevaisuuden vaikutuksia.¹⁸⁹

Koska sterilisoimislaki säädettiin ratkaisemaan yhteiskunnallisia ongelmia, olen lähtenyt analyysissäni liikkeelle Entmanin ajatusten mukaisesti. Etsin ensin jokaisesta lehtijutusta sen määrittelemän ongelman, johon sterilisoiminen on ratkaisu.

Ongelmien perusteella nostin aineistosta esiin teemoja, joihin lehtijutut tarttuvat. Yhdessä lehtijutussa saatettiin käsitellä useaa eri teemaa. Teemojen muutos eri lakien käsittelyssä on huomattava.

Vuoden 1935 sterilisoimislakia käsitelleissä lehtijutuissa nostettiin eniten esiin sitä seikkaa, että muualla maailmassa sterilisoimislait ovat jo voimassa. Kansainvälisyydellä myös perusteltiin sitä, että Suomen sterilisoimislaki on hyvä ja ongelmaton. Teema esiintyi lehtijutuissa kaikkiaan viisi kertaa.

Lehtijutuissa esiintyvissä sterilisoimislain perusteluissa nostettiin esiin yhtä paljon huoltolain ja suojatoimenpiteen diskursseja. Molempia teemoja oli yhteensä neljä kertaa.

¹⁸⁹ Rönkä 2011, 29.

Steriloimislain yhteydessä huoltolailla tarkoitettiin sosiaalisia ja yleisinhimillisiä syitä sekä ”rotuhygieenistä ala-arvoisuutta”, joiden takia laki on saatava voimaan mieluiten mahdollisimman nopeasti.

Steriloimislaki suojatoimenpiteenä taas viittasi rikollisuuden jatkuvaan kasvuun. Steriloimalla rikollisen luonteiset henkilöt suojattaisiin muuta yhteiskuntaa heidän aiheuttamiltaan vaaroilta.

Julkaistuissa lehtijutuissa näkyi myös huolestuneisuutta. Ongelmaksi nähtiin toisaalta se, ettei lakia ehditä käsitellä riittävän nopeasti ja, että lain käsittely lykkääntyi jatkuvasti. Toisaalta saman verran huolta aiheutti perinnöllisyyden lakien tuntemattomuus, kun puhe oli ihmisen jalostamisesta. Molemmat teemat nousivat lehtijutuissa näkyville kolmesti.

Lakia vastustettaessa eduskunnassa puhe kiinnittyi luokkalakiin. Lehtijutuissa luokkalain teema nousi esiin neljästi. Luokkalailla tarkoitettiin sitä, että steriloimisten pelättiin osuvan useammin köyhiin perheisiin, koska rikkailla oli varaa ostaa huolto- ja kasvatuspalveluja perheen ulkopuolelta.

Ainoastaan kolmesti lehtijutuissa nostettiin esiin yksilön oikeuksien ja yhteiskunnan edun välinen ristiriita. Steriloimista pidettiin äärimmäisenä ratkaisuna, joka kajoaa peruuttamattomasti ihmisen vapauteen. Kahdesti lehtijutuissa nostettiin esiin väärinkäytösten mahdollisuus.

Silti yhteiskunnan etua pidettiin jutuissa ensisijaisena. Perusteluna käytettiin myös sitä, että steriloiminen oli steriloitavalle itselleen helpotus, koska hän säästyi lisääntymisen aiheuttamalta taakalta. Siten steriloimislakia ei välttämättä edes nähty yksilön oikeuksia ja vapauksia rikkovana lakina.

Vain kerran lehtijutuissa vedottiin ihmisoikeuksiin ja steriloimislakia pidettiin ihmisoikeuksien vastaisena. Samassa jutussa todettiin sterilisoimisen olevan epätieteellistä ja rotuteorioiden olevan vanhentuneita. Professori Väinö Lassilan kirjoittama laaja artikkeli muodostaakin yksinäisen poikkeuksen Helsingin Sanomissa julkaistujen steriloimislakia käsittelevien juttujen joukossa.

Useammassa lehtijutussa steriloimista pidettiin helppona ja tarvittavana toimenpiteenä, joka tulee suorittaa mahdollisimman nopeasti. Nopea käsittely ja

toteutus edesauttaisivat erään lehtijutun mukaan myös mielisairaaloiden ahdinkoa.

Mielisairaalaapaikkoja oli 1930-luvulla niukasti ja steriloinnin jälkeen hoidokin oli tarkoitus päästä vapauteen. Nämä teemat mainittiin kukin vain kerran, mutta kolmessa eri lehtijutussa.

Kun vuoden 1950 sterilisointilakia alettiin käsitellä, nousi aiempaa näkyvämmäksi teemaksi seksuaalirikollisuus. Teema liittyi steriloinnin- ja kastroimislakien erottamiseen toisistaan ja lehtijutuissa painopiste keskittyikin kastroimislakiin.

Kastroimislain tarkoituksena oli seksuaalirikollisuudelta suojelu. Se mainittiin kaikkiaan yhdeksässä lehtijutussa. Uskomus oli, että seksuaalirikollisten kastrointi suojelisi yhteiskunnan naisia ja lapsia ja lopulta kastrointi hävittäisi koko seksuaalirikollisuuden käsitteen. Kastroinnin vaihtoehtona nähtiin ainoastaan pitkä, mahdollisesti elinikäinen, laitoshoido.

Kolmessa lehtijutussa mainittiin, että kastroinnin tarkoitus on olla suojaustoimenpide tulevaisuuden varalle. Samassa yhteydessä korostettiin, ettei kastrointia saa pitää tai käyttää rangaistuksena menneisyyden teoista.

Seksuaalirikollisuutta laajemmassa mielessä käsiteltiin vain kahdessa jutussa. Niissä painotettiin, ettei kastrointi ole ratkaisu kaikkiin seksuaalirikoksiin, koska kaikkia seksuaalirikoksia ei tee luonnottoman sukuvietin omaavat, joille kastrointi laissa oli määrätty.

Vuoden 1949 aikana Helsingin Sanomien yleisönosastolla käytiin myös kielidebattia. Kiistelystä aiheena oli kastroimis- ja sterilointisanon käyttö. Osan mielestä vierasperäiset sanat tulisi kitkeä suomen kielestä ja laissakin tulisi käyttää vain suomenkielisiä vastineita. Toisen puolen mielestä taas sanat olivat jo vakiintuneet suomalaisen kielenkäyttöön.

Neljästi debatissa kommentoitiin kastroimisesta kielenkäyttöä laajemmin. Ongelmana nähtiin silloin, ettei kansa tunne kastroimisen merkitystä, mutta kuohitsemisen tietävät kaikki myös maaseudun heinäladoissa. Pelkona oli, että joku saattaa joutua kastroitavaksi, eikä hän edes itse tiedä millaiseen

toimenpiteeseen on joutumassa. Sen takia laissa pitäisi puhua nimenomaan kuohitsemisesta, ei kastroinnista.

Kansainvälisyyteen vedottiin lehtijutuissa neljä kertaa. Kun vielä vuoden 1935 lakia käsitellessä lehtijutuissa vedottiin muiden maiden esimerkkiin ja niiden takia laki piti saattaa voimaan mahdollisimman nopeasti, oli toiseen sterilöimis- ja kastroimislakiin mennessä näkökulma muuttunut.

Nyt huolta herätti enemmän se, millaisen kuvan Suomi antaa itsestään ottaessaan kastroimislain käytäntöön. Silti ongelma ratkaistiin sillä, että laaja ja kasvava rikollisuus oli kastroinnin aiheuttamaa mainehaittaa suurempi ongelma ja muut sivistysmaat kyllä ymmärtävät kastroinnin tässä tapauksessa. Aihetta käsiteltiin ainoastaan yleisön kirjoituksissa.

Tehokkaampi sterilöimislaki nostettiin lehtijutuissa esiin vain kahdesti. Molemmilla kerroilla aihetta käsiteltiin lain ja sen muutoksen kautta ja muutosta pidettiin tarpeen vaatimana parannuksena.

Sosiaalisten näkökohtien huomioiminen nostettiin lehtijutuissa esiin kolmesti. Kerran uutta lakia kiitettiin siitä, että lääkintöhallitukseen tulee lisäjäseneksi sosiaalista asiantuntemusta edustava henkilö ja kerran kiitosta sai sosiaalisten syiden määrän kasvattaminen sterilöimisen mahdollistajana.

Ainoastaan kerran vuoden 1950 lakeja käsittelyssä kiinnitettiin huomiota lain mahdolliseen luokkaleimaan. Sekin nousi esiin eduskuntakeskustelua referoitaessa. Edustaja Roine piti köyhyyttä syynä sterilöimiseen ja kastroimiseen. Roineen näkemys kiistettiin heti seuraavassa puheenvuorossa.

Samassa puheenvuorossa Roine piti erikoisena, että hän kommunistina joutuu puolustamaan yksilön vapauksia yhteiskunnassa, vaikka kommunisteja yleisesti syytetään yksilön vapauksien unohtamisesta. Puhe oli ainoa kerta, jolloin yksilön vapaudet nousivat esiin lakeja käsiteltäessä.

Edelleen 1960-luvun lopulle tultaessa teemat Helsingin Sanomissa muuttuivat suuresti. Lakimuutos koski pakkosterilöinnin ja -kastroinnin poistoa laista ja se näkyi myös lehtikirjoituksissa.

Kaikkiaan seitsemässä lehtijutussa sterilöiminen nähtiin ratkaisuna epätoivottuihin raskauksiin. Vapaaehtoista sterilöimistä oli alettu pitää helppona

ja turvallisena ehkäisymenetelmänä, jonka myötä vaarallisiksi koettuja ehkäisy pillereitä ei tarvitsisi enää käyttää.

Sterilisoinnin uskottiin estävän liikakansoitusta ja haluttiin, että toimenpide myönnetään jokaiselle sitä haluavalle. Muutamissa yleisön laatimissa kirjoituksissa ehdotettiin jopa kaikkien sellaisten miesten sterilointia, joilla oli yli neljä lasta elätettävänä.

Kahdessa lehtijutussa korostettiin pakkosteriloinnin vanhanaikaisuutta ja kahdesti nostettiin esiin pakkokastraation kohtuuttomuus. Eräässä yleisönosaston kirjoituksessa kirjoittaja jopa onnittelee aborttikomiteaa pakkosteriloimisen poistamisedotuksesta.

Yhdessä yleisönosaston kirjoituksessa ehdotettiin, että steriloinnin tulisi pysyä abortin ehtona. Pakkosterilointi tulisi kirjoittajan mielestä tehdä molemmille vanhemmille sekä sellaisissa tapauksissa, kun ihminen laiminlyö elatusmaksut tai saa toisen avioliiton ulkopuolisen lapsen. Kirjoittajan mielestä sterilointi saisi ihmiset ottamaan vastuun sukupuolikäyttäytymisestään.

Koko vuoden 1970 lakien muutosta koskevassa keskustelussa tämä kirjoitus oli yksittäinen poikkeus yleisestä mielipiteestä.

Teemojen erittelemisen jälkeen aloin tutkia, millä tavoin ongelmat teemoissa esitetään. Sen perusteella jaoin aineiston kahteen kehykseen. Nimesin kehykset yksilön eduksi ja yhteiskunnan eduksi.

Kehykset eroavat toisistaan sen perusteella, miten ne määrittävät ongelman, mikä on niiden antama moraalinen arvio ja millaisen toimintasuunnitelman ongelman ratkaisemiseksi ne antavat.

Kukin lehtijuttu sisältää toisen pääkehyksistä, jonka mukaan se on luokiteltu. Silti lehtijutuissa on pienemmässä roolissa näkyvissä myös toinen kehys ja usein kehykset keskustelevat keskenään.

Kehykset sisältävät keskenään samanlaisia elementtejä. Ne eivät ole toisistaan irrallisia näkökulmia, joten jaottelu kahteen eri kehykseen on jossain määrin keinotekoinen.

Kehykset ovat siis täysin teoreettisia konstruktioita, eikä niitä voi löytää puhtaana luultavasti yhdestäkään lehtijutusta. Konstruktiot kuvailevat median tapoja hallita ja jäsentää keskustelua.¹⁹⁰

Kehysanalyysin kehittäjä Erving Goffman varoittaa erityisesti menneisyyden tapahtumien kehystämisestä väärin. Mitä kauempana menneisyydessä tapahtuma on, sitä todennäköisemmin se Goffmanin mukaan tulkitaan väärin.¹⁹¹

Välttääkseni väärinkehystämisen mahdollisuuden olen tutustunut laajasti rotuhygienia-aiheiseen tutkimuskirjallisuuteen. Tutkimuskirjallisuudella on myös merkittävä rooli tehdessäni tulkintaa kehysten kontekstista.

3.2 Yksilön vai yhteiskunnan etu?

Kehysanalyysia tehdessäni otan mallia Anu-Liisa Röngän tutkimuksesta *Matkapuhelinsäteily mediassa - Terveysriskikeskustelun kehysanalyysi*.

Kehysten sisältä etsin keinoja, joilla kehykset on luotu. Keinoja ovat esimerkiksi avainsanat, esimerkit, fraasit, käytetyt käsitteet ja metaforat. Lisäksi olen eritellyt, mikä on kehyksen perusongelma, mikä sen syy ja mitkä ovat ongelmien seuraukset ja mitkä ratkaisut. Etsin myös kehyksissä tehtyjä moraalisia arvostelmia.

Kehysanalyysin ulkopuolelle ovat jääneet lehtijutut, joissa käsitellään ainoastaan lain säätämisen vaiheita eri aikoina. Tällaiset lehtijutut ovat pääasiassa lyhyitä. Ne saattavat sisältää ainoastaan yhden virkkeen, jonka tarkoitus on kertoa, missä vaiheessa lain käsittelyssä mennään.

Jutut eivät kerro mitään asenteista ja ajatuksista lakeja kohtaan. Esimerkki tällaisesta jutusta on 18.2.1950 julkaistu lehtijuttu, joka kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

*Tasavallan presidentti vahvisti eilen eduskunnan hyväksymät kastroimislain, steriloimislain sekä lain raskaudentilan keskeyttämisestä ja lain rikoslain muuttamisesta.*¹⁹²

¹⁹⁰ Rönkä 2011, 37.

¹⁹¹ Goffman 2012b, 180.

Tämän tyyppisiä juttuja aineistossa on 21 kappaletta. Kehysanalyysissa olevien juttujen kokonaismäärä laskee siis 59 jutusta 38 juttuun. Lehtijuttujen määrä laski vuoden 1935 lakia käsitelleissä jutuissa 26 jutusta 13 juttuun, vuoden 1950 lakien lehtijutuissa 19 jutusta 14 juttuun ja 1970 lakien jutuissa 14 jutusta 11 lehtijuttuun. (*Katso taulukko 2.*)

	Kaikki lehtijutut	Kehysanalyysin jutut
1935 laki	26	13
1950 lait	19	14
1970 lait	14	11
Yhteensä	59	38

Taulukko 2: Steriloimista koskevien lehtijuttujen määrät

Taulukosta huomaa, että mitä lähemmäs tätä päivää tullaan, sitä enemmän lakeja käsittelevissä lehtijutuissa kommentoidaan myös käsiteltävää aihetta. Se liittyy todennäköisesti journalistisen kulttuurin muutokseen: Mitä lähemmäs nykypäivää tullaan, sitä enemmän lehdistö itse kommentoi käsittelemiään aiheita.

Vielä vuoden 1935 steriloimislakia käsittelevistä jutuista puolet käsitteli ainoastaan lain teknistä etenemistä eduskunnassa, lain pöydällepanoja tai muita viivästymisiä.

Samanlaista kirjoittelua on vähän 1950 lakeja käsiteltäessä ja vuoden 1970 lakiin tultaessa pelkkää lain etenemistä käsittelevää kirjoittelua on vain muutaman lehtijutun verran.

Ero voi johtua myös lakien käsittelyn todellisesta etenemisestä eduskunnassa ja ihmisten toiveista lakiin liittyen.

¹⁹² "Kastroimislait vahvistettu" HS 18.2.1950.

Vuoden 1935 laista eduskunnassa käydystä keskustelusta lain voimaantuloon kului aikaa yhteensä 10 kuukautta. Vuoden 1950 lakiin liittyen tilanne hoidettiin 11 kuukaudessa. Vuoden 1970 lakien kohdalla aikaa kului kahdeksan kuukautta.¹⁹³

Kaikkien lakien käsittelyyn kului siis suunnilleen sama aika. Sen sijaan ihmisten toiveet lakien suhteen saattoivat muuttua. Ehkä vuoden 1935 lakia kohtaan asetetut odotukset olivat suuremmat kuin vuoden 1970 lakia kohtaan. Aineistosta paikantamani kehukset selittävät tätä asiaa tarkemmin.

Sekä vuoden 1950 että vuoden 1970 lait käsiteltiin yhdessä aborttilakien säätämisen kanssa. Se saattoi osaltaan vaikuttaa myös steriloidis- ja kastroimislakien näkyvyyteen lehdistössä.

Keskustelu aborttilaista oli kuumempaa kuin steriloidis- ja kastroimislakeja koskeva keskustelu lehdistössä sekä vuoden 1950 että vuoden 1970 lakien kohdalla.

Aborttikeskustelun laajempi näkyvyys johtui todennäköisesti siitä syystä, että toimenpiteenä se kosketti suurempaa joukkoa kansalaisia. Steriloidis- ja kastroimislait koskettivat konkreettisesti eniten yhteiskunnan marginaaliryhmiä, joilla ei välttämättä ollut edes pääsyä julkisen keskustelun areenoille. Sitä vastoin abortti toimenpiteenä saattoi koskettaa henkilökohtaisesti myös ylempien sosiaaliluokkien edustajia.

Taulukossa 3 näkyy lehtijuttujen jakautuminen kehyksiin eri lakien säätämisaikoina. Kaikkiaan yhteiskunnan edun kehykseen kuului 21 lehtijuttua ja yksilön edun kehykseen 17 lehtijuttua. (*Katso taulukko 3.*)

Vuoden 1935 lakia käsitelleistä jutuista 9 kuului yhteiskunnan edun kehykseen ja 4 yksilön edun kehykseen. Vuoden 1950 lakien lehtijutuista 11 kehystettiin yhteiskunnan edulla ja 3 yksilön edulla. Vastaavasti vuoden 1970 lakien lehtijutuissa 1 kuului yhteiskunnan edun joukkoon, 10 yksilön edun. (*Katso taulukko 3.*)

¹⁹³ Vuoden 1935 laki tuli valiokunnan käsiteltäväksi syyskuussa 1934, laki astui voimaan kesäkuussa 1935 (Mattila 1999, 311–335.). Vuoden 1950 laki tuli eduskunnan käsittelyyn huhtikuussa 1949 ja laki astui voimaan helmikuussa 1959 (Haatanen 2012, 16.). Vuoden 1970 laki tuli eduskunnan käsittelyyn syyskuussa 1969 ja laki astui voimaan huhtikuussa 1970 (Eduskunnan kirjaston tiedonanto sähköpostitse maaliskuussa 2016, tekijän hallussa.).

	Yhteiskunnan etu	Yksilön etu
1935 laki	9	4
1950 lait	11	3
1970 lait	1	10
Yhteensä	21	17

Taulukko 3: Kehysten määrällinen jakautuminen eri aikoina

Muutos vuoteen 1970 nähden on huima. Aiemmat laeista kirjoitetut lehtijutut ovat keskittyneet nimenomaan yhteiskunnan edun ajamiseen ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen.

Sen sijaan vuoden 1970 laista kirjoitettu lehtijutut painottavat yksilön etua ja yksilön ongelmien ratkaisemista. Yhteiskunnan etu taas on hiljalleen jäämässä vanhanaikaisena unholaan.

Muutos kehyksessä ja sitä myöten myös kontekstissa liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen Suomessa. Siinä missä journalistinen kulttuuri oli alkanut muuttua ja vapautua toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä, tapahtui vastaava kehitys myös suomalaisessa yhteiskunnassa laajemmalti.

Jo aiemmin mainitut kasvava kaupungistuminen ja teollisen rakenteen muutos 1960-luvulla vaikuttivat suuresti Suomen henkiseen tilaan. Uudistumisen myötä vanhoja arvoja alettiin kyseenalaistaa yhä enemmän.¹⁹⁴

1960-luvun kuluessa alkoi seksuaalisuuden hiljattainen vapaamielistyminen sekä sallivuuden ja tasa-arvoisuuden lisääntyminen sekä Suomessa että muualla länsimaailmassa.¹⁹⁵

Aiemmin ihmisen tehtävä oli lisääntyä "terveesti" avioliitossa ja tuottaa siten hyödyllisiä kansalaisia yhteiskunnalle. Ihmisen piti pyrkiä hallitsemaan viettinsä tahdonvoiman tai itsesuojelun avulla, ja jos hän ei siihen itse kyennyt, puuttui yhteiskunta asiaan.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Hietala 1996, 243–244.

¹⁹⁵ Helén 1997, 347.

¹⁹⁶ Helén 1997, 344.

1950-luvun myötä tilanne alkoi muuttua ja kehitys vain kiihtyi seuraavalla vuosikymmenellä. Seksuaalisuutta ei tarvinnut enää samalla tavalla hallita kaikissa tapauksissa. Yksilöllinen halu ja sukupuolielämä tulivat määritteiksi, johon avio- ja perhe-elämä joutuivat nyt sopeutumaan.¹⁹⁷

Myös abortti laillistettiin tietyin ehdoin Suomessa vuonna 1970. Lakimuutos kertoo omaa kieltään perinteisten arvojen murtumisesta.¹⁹⁸ Vaikka yhteiskunnalliset arvot olivat edelleen vahvan heteronormatiiviset, yksiavioisuuteen keskittyvät ja itsekuria painottavat, oli maailma muuttunut jo hieman vapaammaksi.

Modernissa, aiempaa vapaammassa yhteiskunnassa ei nähty enää tarpeelliseksi ylläpitää pakkolakeja, jotka rajoittivat yksilön vapautta. Pakkotoimenpiteet eivät olleet enää ajankohtaisia.

Taulukosta 4 näkyy tarkemmin kehysten keskinäiset erot:

¹⁹⁷ Helén 1997, 346.

¹⁹⁸ Hietala 1996, 243–244.

	Yhteiskunnan etu	Yksilön etu
Avainsanat	Pakollisuus, yhteiskunnan suojele	Vapaaehtoisuus, yksilön suojele
Esimerkit	Lisääntyminen estettävä Valtiota ja kansalaisia rasittavien yksilöiden syntymisen estäminen	Perinnöllisyyden lakeja ei tunneta Kastrointi ei poista seksuaalirikollisuutta Steriloinnin tulee olla vapaaehtoista
Fraasit	Tärkeä yhteiskunnallinen ongelma Sterilisointi ei aiheuta ongelmia Rangaistuksia ei tarvitse koventaa kastroinnin seurauksena	Periytyminen ei noudata suoraa kaavaa Elämä on taakka steriloitavalle itselleen Pakkokastraatio kohtuuton
Käytetyt käsitteet	Rotuhygieeninen aliarvoisuus, kuohitseminen, rikollisuus	Väärinkäytökset, rotuennakkoluulot, vapaaehtoinen sterilisointi
Metaforat	Tehokas ase, kansainvälisyys, suojoitoimenpide, vastuu	Ihmisoikeudet, luokkalaki, oikeudenmukaisuus
Kehyksen perusongelma	Yhteiskuntaa ja kansaa ei suojele riittävästi "alatarvoisilta" yksilöiltä	Pakkosterilointi- ja kastrointi eivät ole tarkoituksenmukaisia
Syy ongelmaan	Pakkosterilointeja ja -kastrointeja ei tehdä riittävästi	Vanhentunut tieteellinen tieto
Ongelman seuraukset	Mielisairaudet, tylsämielisyys, kaatumatautisuus ja seksuaalirikollisuus lisääntyvät	Ihmisiä steriloidaan ja kastroidaan vasten heidän tahtoaan ja toisaalta halukkaat eivät pääse steriloitavaksi
Ongelman ratkaisut	Pakkotoimenpiteiden lisääminen	Steriloinnin ja kastroinnin muuttaminen vapaaehtoiseksi
Moraaliset arviot	Yksilöiden otettava vastuu yhteiskunnasta	Pakkotoimenpiteet rikkovat ihmisoikeuksia

Taulukko 4: Steriloinnin ja kastroinnin kehykset Helsingin Sanomissa

Yhteiskunnan etu

Yhteiskunnan edun kehyksessä yhteiskunnan ja muiden kansalaisten suojele ovat kehyksen peruselementtejä. Määräävänä tekijänä kehyksessä on pakollisuus: Pakkotoimenpiteet ovat välttämättömiä ja niitä tulee soveltaa mahdollisimman pian ja mahdollisimman laajasti.

Kehys perustuu ajatukselle, että yksilön edun on väistyttävä yhteiskunnan edun tieltä. Ajatus on kehyksen peruselementti ja se näkyy lehtijutuissa toistuvasti. Ajatus tulee esiin myös ensimmäisen steriloimislain komiteamietinnön perusteluissa.

Kesäkuussa 1934 Helsingin Sanomissa kirjoitettiin:

Lakiehdotuksen mukaan saadaan heikkomielinen, mielisairas tai kaatuvatautia sairastava henkilö tehdä ilman hänen omaa suostumustaan kykenemättömäksi jatkamaan sukua, jos tämä yhteiskunnan edun kannalta katsottuna on tärkeää.¹⁹⁹

Nimimerkki "5 pikkutyön isä" kirjoitti toukokuussa 1949 Helsingin Sanomien yleisönosastolle:

Tietävätkö herran psykiatrit, kun he julkilausumineen säälivät lapsenraiskaajia ja pitävät kauheana tekona näiden kastroimista, että kansan ja äitien mielestä on parempi tehdä vaarattomaksi yhteiskunnan suojaavan käden tavoittamattomat henkilöt kuin jättää turvattomat lapset vaaraan ja heidän vanhempansa ikuiseen pelkoon!²⁰⁰

Vielä 1970-luvulla jatkettiin saman asian esittämistä hieman toisesta näkökulmasta. Nimimerkki "Elämän puolesta" kirjoitti Helsingin Sanomien yleisönosastolle maaliskuussa 1970, kun uudet steriloimis-, kastroimis- ja aborttilait olivat jo menneet läpi eduskunnassa. Hän ehdotti, että jokaiselle aborttia hakevalle on tehtävä sterilisoiminen, sekä äidille että isälle tai isäksi väitetylle. Ehdotustaan hän perusteli seuraavasti:

¹⁹⁹ "Sterilisatiolakiehdotuksen mukaan kohtaa pakollinen sterilisatio heikkomielistä, mielisairasta ja kaatuvatautista" HS 23.9.1934.

²⁰⁰ "Yleisöltä: Tietävätkö herrat psykiatrit" HS 20.5.1949

Sterilisaation tulee kohdistua tasapuolisesti molempiin sukupuoliin, mikäli haluamme kasvattaa vastuuta sukupuolikäyttäytymisessä.²⁰¹

Yhteiskunnan edun kehyksessä korostetaan, että käsillä on tärkeä yhteiskunnallinen ongelma. Ongelma on niin tärkeä, että sen takia voidaan rikkoa ihmisen oikeutta yksityisyyteen ja vapauteen päättää omista asioistaan.

Pakkosterilointia ja -kastointia pidetään tehokkaana aseena ongelmaa vastaan. Yhteiskunnan edun kehyksessä korostetaan, ettei steriloinnista ja kastroinnista ole muuta haittaa yksilölle kuin suvunjatkamiskyvyn menettäminen.

Kehyksessä korostetaan myös, että jollei toimenpiteisiin ryhdytä kiireellä ja tehokkaalla otteella, tulee ongelma ainoastaan kasvamaan tulevaisuudessa. Vielä 1930-luvulla ongelmaksi koettiin mielisairauksien, tylsämielisyyden ja kaatumataudin lisääntyminen.

1940-luvun lopulla huolta herätti sen sijaan rikollisuuden lisääntyminen. 1970-luvun ainoassa kirjoituksessa yksittäisen kirjoittajan huolen nosti aiempaa vapaamman abortin laillistaminen.

Hänen pelkonaan oli holtiton sukupuolikäyttäytyminen. Sama pelko on kuitenkin myös aiempien lakien taustalla. Nimenomaan holtittoman ja luonnottoman sukupuolikäyttäytymisen takia oli pakkotoimenpiteet saatettava voimaan. Se olisi ainoa keino suojella yhteiskuntaa ja kansalaisia ”ala-arvoisten ihmisten aiheuttamalta taakalta”.

Yksilön etu

Yksilön edun kehys nostaa esiin vapaaehtoisuuden ja yksilön suojelun yhteiskunnan toimenpiteiltä. Yksilön edun kehyksessä pakkotoimenpiteitä pääsääntöisesti vastustetaan.

Yksilön edun kehys vetoaa tieteeseen ja muihin korkeampiin auktoriteetteihin. Kehyksessä esiin nousevat perinnöllisyyden mekanismien tuntemattomuus, ihmislunnon monimutkaisuus ja pakkotoimenpiteiden peruuttamattomuus.

²⁰¹ ”Yleisöltä: Pelottavalla tiellä”. HS 26.3.1970.

Syyskuun lopulla 1934 Helsingin Sanomien yleisönosastolle kirjoitti kuopiolainen Jyrki Mikkonen:

Ei voida osoittaa ainoatakaan henkistä ominaisuutta, sielullista sairautta, joka periytyisi ehdottoman säännöllisesti polvesta polveen kuin kellonkäynti. Sielulliset erikoispiirteet osoittavat vaihtelevaisuutta.²⁰²

Toukokuussa 1949 Neuropsykiatrinen yhdistys ilmaisi huolensa liian jyrkäksi laaditusta kastroimislaista. Yhdistyksen julkilausuman mukaan kastroinnin tulee olla suojatoimenpide, ei rangaistus.

Suomen Neuropsykiatrinen Yhdistys tahtoo tehdä julkisesti tiettäväksi, että vain osalla seksuaalirikollisia on todettavissa voimakkuudeltaan tai suuntautumiseltaan luonnoton sukuvietti. Suuri osa hyvinkin vaarallisia seksuaalirikollisia on sukuviettinsä puolesta täysin normaaleja.²⁰³

Kun kastroimislain suunniteltiin koskevan ainoastaan heitä, joilla on voimakkuudeltaan tai suuntautumiseltaan luonnoton sukuvietti, oli selvää, että lain toteuttaminen halutulla tavalla olisi ollut vaikeaa, yhdistyksen mukaan jopa mahdotonta²⁰⁴.

1960-luvun lopulle tultaessa näkökulma steriloinniseen muuttui lähes täysin. Pakkotoimenpiteistä keskusteltiin ainoastaan vähän ja vapaaehtoinen sterilointi alettiin nähdä ehkäisytabletit korvaavana ehkäisykeinona.

Yleisönosastolla nimimerkki "Voi näitä aikoja" kirjoitti, miten steriloinnin saanti on jopa kiven alla eikä sitä saa, vaikka haluaisi. Hän ehdotti, että:

Tehtäköön sterilisaatio jokaiselle sitä itse haluavalle ja ehdotettakoon sitä neljättä lastaan kantavalle lapsen syntymisen jälkeen tehtäväksi, mutta annettakoon äidin itse asia päättää ilman painostusta. Sitä ennen valistettakoon sitä haluava henkilö tiedolla sterilisoinnin peruuttamattomuudesta eli purkamattomuudesta.²⁰⁵

²⁰² "Yleisöltä: Steriloimislain soveltaminen käytännössä" HS 30.9.1934.

²⁰³ "Kastroimislakiehdotus laadittu liian ankaraksi" HS 19.5.1949.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ "Yleisöltä: Sterilisoinnin saanti kiven alla" HS 16.3.1970.

Sterilointi oli hiljalleen alkanut muuttua rangaistuksesta ja suojatoimenpiteestä kohti vapaaehtoisuuteen perustuvaa ehkäisykeinoa, joka se yhä edelleen suomalaisessa yhteiskunnassa on.

Kysehän on koko ihmisestä, joka on rakennettu luusta ja lihasta ja jonka suonissa virtaa elävä veri, kuten professori Väinö Lassila argumentoi Helsingin Sanomissa jo tammikuussa 1935 pakkosteriloiteja vastaan.²⁰⁶ Sen tähden tulee toimenpiteen olla ihmisen itsensä päätettävissä.

²⁰⁶ "Rotukysymyksestä" HS 15.1.1935.

LOPPULAUSE

Pakkosteriloinnit ja -kastroinnit olivat Suomessa laillisia vuosina 1935–1970. Sinä aikana tehtiin tuhansia pakkosterilointeja rotuhygieenisistä syistä sekä kymmeniä pakkokastrointeja.

Suomen ensimmäistä sterilöimislakia alettiin valmistella jo 1920-luvulla. Samaan aikaan samanlaisia lakeja valmisteltiin ympäri läntistä maailmaa.

Laki oli luonteeltaan rotuhygieeninen: Sen tarkoituksena oli kitkeä yhteiskuntakelvottomat yksilöt pois kansakunnasta lisääntymisen säännöstelyn avulla.

Rotuhygieenisessä mielessä lisääntymiskelvottomiksi luokiteltiin laissa tylsämieliset, vähämieliset sekä mielisairaat, jos oli syytä olettaa, että heidän vajaakelpoisuutensa periytyy jälkeläisiin. Steriloimissyöksi katsottiin myös tilanne, jossa lapset jäisivät vajaakelpoisuuden takia ilman huoltoa.

Ajan journalistisessa kulttuurissa ei ollut tapana kyseenalaistaa lainsäätäjien ja muiden auktoriteettien sanomaa.

Helsingin Sanomissa vuoden 1935 sterilöimislaki näyttöytyi kaivattuna ja toivottuna uudistuksena. Lehdessä kirjoitettiin kaikkiaan 26 lehtijuttua, jotka käsittelivät ensimmäistä sterilöimislakia.

Lehtijutuista suurin osa, 21 kappaletta, käsitteli suoraan sterilöimislakia ja sen käsittelyä eduskunnassa. Kaksi lehtijuttua oli yleisönosastokirjoituksia ja kolmessa lehtijutussa pääaihe oli muu, mutta sterilöiminen ja kastroiminen mainittiin osana juttua.

Julkaistuista lehtijutuista puolet, 13 kappaletta, käsitteli ainoastaan lain teknistä etenemistä eduskunnassa. Ne olivat lyhyitä, yhden tai kahden virkkeen juttuja, joista ei ilmennyt ajatuksia tai asenteita lakia kohtaan.

Jäljelle jäävistä lehtijutuista yhdeksän edusti määritelmäni mukaan yhteiskunnallista kehystä, jossa peruselementtinä oli yhteiskunnan ja kansakunnan suojeleminen. Vain neljä olen sijoittanut yksilön edun kehykseen.

Pakkotoimenpiteet olivat yhteiskunnan edun kehyksessä välttämättömiä, koska käsillä oli tärkeä yhteiskunnallinen ongelma.

Suomalainen yhteiskuntafilosofia vielä 1930-luvulla painotti yhteiskunnan etua yksilön etua merkittävämpänä. Jos yhteiskunnan ja yksilön etu olivat ristiriidassa keskenään, meni yhteiskunnan etu aina edelle.

Lainsäätäjien ja lehdistön lausumat ensimmäisestä steriloimislaista toistivat tätä aatetta.

Lakia säädettäessä pohdittiin myös yksilön oikeuksiin ja vapauksiin liittyviä kysymyksiä. Kysymyksiä pidettiin silti toissijaisina, koska lain uskottiin aiheuttavan myönteisiä seurauksia yhteiskunnalle.

Silti ensimmäistä steriloimislakia toteutettiin käytännössä ainoastaan vähän. Sen takia uutta, tehokkaampaa steriloimislakia alettiin valmistella nopeasti ensimmäisen lain voimaantulon jälkeen.

Uusi, Suomen toinen steriloimislaki astui voimaan vuonna 1950. Siinä steriloiminen ja kastroiminen erotettiin omiksi laeikseen ja päätöksenteko pakkosteriloinneista tehtiin helpommaksi viranomaisille.

Uusi laki painotti pikemmin sosiaalisia kuin rotuhygieenisiä syitä steriloida yhteiskuntakelvottomiksi laskettuja ihmisiä. Painopisteen muutos osuu ajallisesti yhteen hyvinvointivaltion rakennuksen kanssa, jolloin myös sosiaaliturvaa laajennettiin Suomessa. Siten sterilointilain voimassaolo oli myös taloudellinen kysymys.

Eduskunnassa lakeja ei tälläkään kertaa vastustettu. Sterilointilakien uskottiin kohtelevan kaikkia kansalaisia tasaveroisesti, vaikka osa vasemmistolaisista kansanedustajista oli huolissaan steriloimisen luokkaluonteesta. Varakkaalla kansanosalla olisi aina varaa maksaa jälkeläisilleen tarpeellinen huolto.

Myöhempien tutkimusten mukaan vasemmistolaisten pelko toteutui. Erityisesti alemmat sosiaaliryhmät ja naiset valikoituivat pakkosterilointien kohteiksi.

Helsingin Sanomissa toista steriloimislakia käsiteltiin kaikkiaan 19 lehtijutussa. Jutuista yhdeksän käsitteli suoraan lakia ja saman verran aiheesta julkaistiin

yleisönosastokirjoituksia. Ainoastaan yksi lehtijuttu käsitteli steriloidimis- ja kastroimislakeja muulla tavoin.

Suuri muutos lehdistössä vuoteen 1935 verrattuna oli, että lain teknistä etenemistä käsitteleviä juttuja julkaistiin vain vähän. Lehtijutuissa analyysin määrä lisääntyi ja aineiston 19 lehtijutusta olen poiminut kehysanalyysiin 14 lehtijuttua.

Olen määrittänyt 11 lehtijuttua yhteiskunnallisen edun kehykseen ja ainoastaan kolme yksilön edun kehykseen.

Pakkotoimenpiteitä koskeva puheen tapa pysyi toisen steriloidimis- ja kastroimislain kohdalla melko samanlaisena kuin aiempaa lakia käsiteltäessä. Käydyssä julkisessa keskustelussa ero aiempaan oli, että seksuaalirikollisuus nousi näkyväksi teemaksi.

Kastroimislain tarkoituksena oli kansalaisten suojeleminen seksuaalirikollisuudelta. Toimenpiteen uskottiin suojelevan naisia ja lapsia ja lopulta kastrointien myötä koko seksuaalirikollisuuden käsitteen kuviteltiin häviävän.

Lähes kahdenkymmenen vuoden kuluttua oli jälleen aika uudistaa steriloidimis- ja kastroimislakeja. Vuonna 1970 Suomen laista poistettiin täysin pakkosteriloinnin sekä pakkokastraation mahdollisuus.

Suomen järjestyksessään kolmas steriloidimislaki on yhä edelleen voimassa olevan steriloidimislain pohjana. Sen mukaan sterilisoiminen voidaan suorittaa ainoastaan asianomaisen pyynnöstä.

Uudesta lakimuutoksesta kirjoitettiin Helsingin Sanomissa ainoastaan 14 jutussa. Lehtijuttuja steriloidimisesta ja kastroimisesta julkaistiin siis jatkuvasti vähemmän, mitä lähemmäs nykypäivää tullaan.

Vähentyminen ei välttämättä johdu kiinnostuksen puutteesta. Sekä vuoden 1950 että vuoden 1970 lait käsiteltiin yhdessä aborttilakien kanssa.

Keskustelu aborttilaista oli jatkuvasti kuumempaa kuin keskustelu steriloidimis- ja kastroimislajeista. Pakkosteriloinnit ja -kastroinnit koskettivat usein ainoastaan yhteiskunnan erilaisia marginaaliryhmiä.

Sen sijaan abortti saattoi koskettaa henkilökohtaisesti myös ylemmän sosiaaliluokan edustajia, joilla oli pääsy yhteiskunnallisen ja julkisen keskustelun areenoille.

Helsingin Sanomissa julkaistuista steriloidimis- ja kastroimisaiheisista lehtijutuista kuusi käsitteli lakia ja seitsemän oli yleisönosastokirjoituksia. Yksi lehtijuttu käsitteli teemaa muulla tavoin.

Lehtijuttujen sisällöllinen muutos oli suuri. Yhteiskunnan edun kehuksesta siirryttiin yhä enemmän kohti yksilön edun kehystä. 14 lehtijutusta olen ottanut kehysanalyysiin mukaan 11 lehtijuttua, ja niistä kymmenen olen sijoittanut yksilön edun kehukseen.

Yksilön edun kehyksessä tärkeää on vapaaehtoisuus ja yksilön suojele yhteiskunnalta. Kehyksessä korostettiin tiedettä ja aiemman tiedon epävarmuutta. Pakkotoimenpiteitä pidettiin ihmisoikeuksia loukkaavina, eikä niitä pidetty enää tarkoituksenmukaisina ratkaisuuina yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Samalla puhe steriloinneista muuttui. Steriloimista oli pidetty aiemmin huolto- ja suojoitoimenpiteenä, osittain myös rankaisuna. Sen tarkoitus oli suojella yhteiskuntaa ”vääränlaisilta” kansalaisilta.

1960-luvulla puhe steriloinneista oli muuttunut ehkäisykeskeiseksi. Steriloinneista oli tullut yksi ehkäisykeino muiden joukossa, ja sitä pidettiin varteenotettavana vaihtoehtona esimerkiksi ehkäisytableteille.

Niiden 35 vuoden aikana, jolloin Suomessa oli lain siunauksella mahdollista tehdä lisääntymisen estäviä pakkotoimenpiteitä, muuttui puhe steriloinnista tarkoituksesta täysin.

LÄHTEET

I LÄHTEET

1. Painetut lähteet

Komiteamietinnöt ja lainvalmistelukunnan julkaisut (kronologinen järjestys)

Komitealta, joka on asetettu harkitsemaan tylsämielisten y.m. sterilisoinnista koskevaa kysymystä. *Komiteamietintö* (Kom. miet.). 1929:5. Helsinki, 1929.

Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle steriloimislaki.

Lainvalmistelukunnan julkaisu (LVJ). 1947:3. Helsinki, 1947.

2. Lait ja asetukset (kronologinen järjestys)

Sterilisointilaki 13.6.1935 (No 227/1935)

Kastroimislaki 24.4.1970 (No 282/1970)

Sterilisointilaki, 24.4.1970 (No 283/1970)

3. Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat 5.5.–27.5.1929

Helsingin Sanomat 1.6.1934–31.3.1935

Helsingin Sanomat 12.3.–5.4.1944

Helsingin Sanomat 27.2.–22.3.1945

Helsingin Sanomat 1.4.1949–28.2.1950

Helsingin Sanomat 23.12.1968–17.1.1969

Helsingin Sanomat 1.9.1969–30.4.1970

II Hakuteokset

Suomen lehdistön historia 5 1988. *Aamulehti–Kotka Nyheter*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio.

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Goffman, Erving 2012a: "Sävyt ja virittäminen". Suomentanut Kaisa Koskinen. *Vuorovaikutuksen sosiologia*, s. 113–165. Alkup. "Keys and Keying", teoksessa *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Vastapaino, Tampere.

Goffman, Erving 2012b: "Kokemuksen haavoittuvuus". Suomentanut Kaisa Koskinen. *Vuorovaikutuksen sosiologia*, s. 167–238. Alkup. "The Vulnerabilities of Experience", teoksessa *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Vastapaino, Tampere.

Goffman, Erving 2012c: "Kehysanalyysistä". Suomentanut Kaisa Koskinen. *Vuorovaikutuksen sosiologia*, s. 239–259. Alkup. "Conclusions", teoksessa *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Vastapaino, Tampere.

Haatanen, Jussi 2012: *Suvun jatkamiseen kelpaamattomat. Erilaisuus, sukupuoli ja sosiaalipolitiikka Suomessa vuonna 1959 toteutetuissa pakkosterilaatioissa*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201210312830> (Luettu 12.5.2016)

Helén, Ilpo 1997: *Äidin elämän politiikka: Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Gaudeamus, Helsinki.

Herkman, Juha 2015: "Pelkkää retoriikkaa? Populismin kehykset *Helsingin Sanomissa* ja *Iltta-Sanomissa* vuoden 2011 eduskuntavaalien yhteydessä". *Media & viestintä* 38(2015): 2, s. 74–89.

Hietala, Marjatta 1996: "From Race Hygiene to Sterilization: The Eugenics Movement in Finland". *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*. Toim. Gunnar Broberg & Nils Roll-Hansen. Michigan State University Press, East Lansing, Michigan.

Huovila, Tapani 2005: *Toimittaja - tiedon etsijä ja vaikuttaja*. WSOY, Porvoo, Helsinki.

- Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliverronen, Esa 1998: "Miten mediaa luetaan". *Media-analyysi: Tekstistä tulkintaan*, s. 5–12. Toim. Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Helsinki.
- Karvonen, Erkki 2000: "Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen". *Tiedotustutkimus* 23(2000): 2, s. 78–84.
- Karvonen, Erkki 2008: "Poliitikot julkkiksina". *Tiedotustutkimus* 31(2008): 5, s. 30–55.
- Luhtakallio, Eeva 2012: "Esipuhe". *Vuorovaikutuksen sosiologia*, s. 7–21. Vastapaino, Tampere.
- Mattila, Markku 1999: *Kansamme parhaaksi: Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Historian väitöskirja. Tampereen yliopisto. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Mattila, Markku 2005: "Sterilointipolitiikka ja romanit Suomessa vuosina 1950–1970". *Vieraan kulkijat - tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Toim. Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pietikäinen, Anu 1999–2002: *Erving Goffman – Monipuolinen mikrososiologi*. Sosiaalipsykologian peruskurssi, Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. <http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/goffman.html>
(Luettu 29.3.2016)
- Puroila, Anna-Maija 2002: *Kohtaamisia päiväkotiarjessa – Kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön*. Kasvatustieteiden väitöskirja. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514266501.pdf> (Luettu 13.4.2016)
- Rahkonen, Juho 2006: *Journalismi taistelukenttänä: Suomen Nato-jäsenyydestä käyty julkinen keskustelu 2003–2004*. Väitöskirja, Media Studies. Tampere University Press, Tampere.
- Rönkä, Anu-Liisa 2011: "Matkapuhelinsäteily mediassa – Terveysriskikeskustelun kehysanalyysi". *Media & viestintä* 34(2011): 2, s. 20–43.

Väliaverronen, Esa 1998: "Mediatekstistä tulkintaan". *Media-analyysi: Teksteistä tulkintaan*, s. 13–39. Toim. Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Helsinki.